

2E REGIONALE MONITOR BREDE WELVAART ZUIDOOST FRIESLAND

CIJFERS / MENSEN / INZICHT

// INHOUDSOPGAVE

Samenvatting	3
Inleiding	4
Brede welvaart in het hier en nu	7
Bevolking	8
Welzijn	11
Materiële welvaart	14
Gezondheid	17
Werk	21
Onderwijs	26
Wonen	30
Samenleving	32
Veiligheid	35
Vrije tijd	37
Landschap en milieu	40
Bereikbaarheid	44
Brede welvaart later	47
Economisch kapitaal	48
Natuurlijk kapitaal	50
Menselijk kapitaal	52
Sociaal kapitaal	54
Conclusies	55
Beschouwing	57
Geraadpleegde bronnen	60
Bijlage: Brede Welvaart Zuidoost Friesland / Nederland	62

// SAMENVATTING

Lange tijd werd welvaart alleen in ‘smalle’ economische termen weergegeven. Maar als het om welvaart als kwaliteit van leven gaat, zijn ook welzijn en welbevinden van belang, evenals de duurzaamheid ervan. Deze ‘bredere’ benadering van welvaart gaat volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) over de kwaliteit van leven op drie vlakken: de levenskwaliteit van mensen in het *hier en nu*, de mate waarin deze ten koste gaat van die van *latere* generaties of van die van mensen *elders* in de wereld. Daartoe ontwikkelde het CBS de Monitor Brede Welvaart.

In deze publicatie zet het Fries Sociaal Planbureau (FSP) de cijfers uit de CBS-monitor voor de regio Zuidoost Friesland voor de tweede maal op een rij, uitgebreid met relevante gegevens uit de zogenaamde ‘Friese Schil’: extra, in en voor Fryslân verkregen data die bijdragen aan inzicht in regionale brede welvaart. De data worden voorzien van een eerste analyse en duiding. De monitor is bedoeld als hulpmiddel voor beleidsontwikkeling op het gebied van brede welvaart. De monitor biedt data voor het signaleren en vaststellen van uitdagingen, en een afwegingskader voor het maken van samenhangende keuzes en het doorredeneren ervan naar *hier en nu*, *toekomst* en *elders*. In deze rapportage worden de gegevens van de regio Zuidoost Friesland vergeleken met de landelijke en provinciale gegevens, en wordt gekeken naar de verschillen tussen de gemeenten binnen de regio.

Kijkend met de blik van brede welvaart gaat het betrekkelijk goed met de regio Zuidoost Friesland op aspecten als goed ervaren gezondheid, tevredenheid met het leven, ervaren eigen regie, mate van stress en vrijwilligerswerk. Op deze indicatoren scoort de regio hoger dan het landelijk gemiddelde. Vaak vloeit een dergelijk gunstig sociaal beeld voort uit een hogere economische score voor hetzelfde gebied. Echter, op de meer economisch getinte thema's zoals mediaan besteedbaar inkomen, bruto binnenlands product, onderwijs- en diplomaniveau zijn de uitkomsten voor de regio juist láger dan landelijk. Dit tegenstrijdige beeld, dat al eerder werd waargenomen met betrekking tot de provincie Fryslân, is bekend geworden als de 'Friese paradox'.

Op het gebied van brede welvaart verschilt de regio Zuidoost Friesland op enkele thema's van de provincie Fryslân als geheel. Opvallend is dat de regio op het thema materiele welvaart, waaronder het bruto binnenlands product en mediaan besteedbaar inkomen, beter scoort dan de provincie als geheel. Ook binnen het thema Landschap en Milieu doet de regio het beter op de indicatoren zonnepanelen op woningen, broeikasgasemissies en fijnstof dan provinciaal. Op het gebied van gezondheid laat de regio een wat ongunstiger beeld zien in vergelijking met de provincie. Onder andere op de indicatoren overgewicht en voldoende beweging scoort de regio lager dan provinciaal.

De regio Zuidoost Friesland kent vijf gemeenten: Heerenveen, Opsterland, Ooststellingwerf, Smallingerland en Weststellingwerf. Deze gemeenten laten ook onderlinge verschillen zien. De gemeenten Ooststellingwerf en Weststellingwerf kennen een groter aandeel 65-plussers en een lager aandeel kinderen en jongeren dan de andere drie gemeenten in de regio. Smallingerland scoort in vergelijking met de andere gemeenten het laagst op de verschillende aspecten van materiele welvaart. Binnen het thema werk scoren de gemeenten wisselend op de verschillende indicatoren, zo kent Heerenveen een relatief grote netto-arbeidsparticipatie, terwijl Opsterland het laagste werkloosheidspercentage kent. De Stellingwerven en Opsterland kennen relatief meer koopwoningen in hun gemeente. In Smallingerland lag de gemiddelde verkoopprijs in 2021 lager dan in de andere gemeenten in de regio. Opsterland scoort goed op het thema samenleving; meer inwoners hebben daar vertrouwen in instituties, vertrouwen in elkaar en zijn minder eenzaam. In Ooststellingwerf staan in verhouding de meeste woningen met zonnepanelen. Weststellingwerf kent het laagste dekkingspercentage van vast internet.

// INLEIDING

De vijf gemeenten van de regio Zuidoost Friesland (Heerenveen, Opsterland, Ooststellingwerf, Smallingerland en Weststellingwerf), provincie Fryslân en Wetterskip Fryslân hebben met het Rijk een Regio Deal gesloten, met als doel de brede welvaart van het gebied te verbeteren. Het Fries Sociaal Planbureau (FSP) helpt de betrokkenen om beleidsmaatregelen te ontwikkelen vanuit deze bredere benadering van welvaart.

Maar eerst: wat is brede welvaart?

Decennialang werd welvaart alleen uitgedrukt in termen van economische groei en geld. Vanaf de jaren zestig ontstonden er twijfels over deze te beperkt geachte benadering. Immers, gingen 'groei en geld' wel op voor de héle bevolking? En ging welvaart niet ook over welzijn en welbevinden? En had het *huidige* niveau van welvaart niet ook effect op *latere* generaties en mensen die *elders* in de wereld leefden?

Diverse initiatieven werden ontwikkeld om welvaart op deze bredere manier te meten en ontsluiten, onder andere door het CBS. Dit laatste bureau heeft in 2018, in overleg met statistici uit diverse Europese landen, een monitor ontsloten met een breed scala aan indicatoren die samen een beeld geven van brede welvaart: de Monitor Brede Welvaart. In 2021 werd deze landelijke monitor voor de derde maal gepubliceerd. In 2020 heeft het CBS deze monitor in opdracht van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) doorontwikkeld in de regionale Monitor Brede Welvaart, Daarmee biedt de monitor - via een dashboard op de website van het CBS – sindsdien ook gegevens op provinciaal, regionaal en gemeentelijk niveau.

Met de term ‘brede’ wordt niet alleen een uitbreiding van het economische met welzijn en welbevinden bedoeld. De term nodigt tevens uit om breder te kijken dan de gebruikelijke bestuurlijke beleidsperiode van vier jaar: welke situaties worden nijpend in de komende jaren, welke kansen vragen om een langere adem om ze te kunnen benutten, en welke gevolgen hebben huidige keuzes voor de komende generatie? Daarnaast biedt de term handvatten om buiten gemeentegrenzen te kijken naar thema’s die gebaat kunnen zijn bij een meer regionale aanpak, zoals landschap, milieu, economie, werkgelegenheid, infrastructuur, waterhuishouding, wonen, huisartsenzorg, toerisme, energie en onderwijs. Tot slot wijst de term naar een brede, samenhangende, dus integrale benadering van elkaar beïnvloedende indicatoren.

De laatste update van deze monitor vond plaats in december 2021. In deze rapportage zijn de meest recente CBS-gegevens aangevuld met relevante data die bij kunnen dragen aan inzicht in brede welvaart in Fryslân, haar regio’s en gemeenten.

Regionale monitor

Het CBS-dashboard toont alleen de cijfermatige informatie over de thema's en indicatoren op het gebied van brede welvaart, maar laat de interpretatie en vergelijking ervan over aan de dashboard-bezoekers. Het FSP heeft in 2021 een duiding voor de provincie Fryslân als geheel gepubliceerd in het rapport *'Brede welvaart in Fryslân, eerste duiding van de CBS-monitor'* (FSP, 2021). Er bleek echter ook behoefte te zijn aan regionale inzichten. Daarom filterde het FSP, mede op verzoek van betrokkenen van verschillende Friese regio’s, de voor de betreffende regio en haar gemeenten geldende gegevens uit het dashboard, zette ze op een rij, en voorzag ze van vertaling, analyse en duiding in een eerste regionale rapportage in 2021.

In deze tweede regioscan 'Brede welvaart in Zuidoost Friesland' zijn de regiogegevens uitgebreid met een ‘Friese Schil’. De regionale data worden opnieuw vergeleken met Fryslân en Nederland. De gemeenten in de regio worden onderling vergeleken, en opvallende trends komen aan bod. Met deze informatie wil de scan bijdragen aan beleid dat voedend is voor de ontwikkeling van brede welvaart in de regio.

Zoals overeengekomen met de regio vernieuwt het FSP de regioscan jaarlijks met de meest recente cijfers, om monitoring mogelijk te maken. Daarnaast vindt per jaar een verdiepend onderzoek plaats in het kader van de

Regio Deal Zuidoost Friesland. In het eerste jaar richtte die verdieping zich op de pijler 'vitale kernen'. Dit jaar staat de pijler 'veerkrachtig landschap' centraal.

Drie dimensies van brede welvaart

'*Brede welvaart betreft de kwaliteit van leven in het hier en nu, en de mate waarin deze ten koste gaat van die van latere generaties of van die van mensen elders in de wereld*', zo luidt de CBS-definitie. Hierbij worden dus drie dimensies onderscheiden: *hier en nu*, *later* en *elders*. In de dimensie *hier en nu* presenteert het CBS cijfers over de materiële welvaart, het welzijn en de persoonlijke leefomgeving van mensen in hun eigen regio (provincie, regio, gemeente), en op het meest recente moment. Brede welvaart *later* heeft betrekking op de hulpbronnen die volgende generaties nodig hebben om een niveau van welvaart te kunnen bereiken dat vergelijkbaar is met de huidige generatie. De dimensie *elders* heeft betrekking op de effecten van keuzes binnen een regio op bijvoorbeeld banen, inkomens, milieu en hulpbronnen in andere regio's, landen en werelddelen. De regionale Monitor Brede Welvaart bevat momenteel alleen de gegevens voor de dimensies *hier en nu* en *later*. De dimensie *elders* moet op regionaal vlak nog ontwikkeld worden.

Brede welvaart in de regio Zuidoost Friesland

Deze rapportage brengt in beeld hoe het gesteld is met de brede welvaart in de regio Zuidoost Friesland. Zuidoost Friesland wil een regio zijn met een zo hoog mogelijke leefbaarheid. Dus: prettig leven, wonen, werken en recreëren, met een gunstig toekomstperspectief en mondiale verantwoordelijkheid. Vaak baseren (potentiële) bewoners hun waardering of beoordeling van hun regio mede op hoe het elders gesteld is. Vergelijking is alleen daarom al nuttig.

In deze rapportage wordt nagegaan hoe de regio Zuidoost Friesland op de brede welvaartsindicatoren scoort in vergelijking met het landelijk en provinciaal gemiddelde. De regio Zuidoost Friesland maakt immers deel uit van de provincie Fryslân en heeft, net als de andere Friese regio's, te maken met demografische veranderingen (vergrijzing en ontgroening), het plattelandskarakter en de vergelijkbare afstand tot de dikwijls als politiek en economisch centrum van Nederland beschouwde Randstad. Tot slot wordt in deze regioscan gekeken naar de verschillen tussen de afzonderlijke gemeenten.

Hulpmiddel voor integraal beleid

Data over afzonderlijke domeinen, zoals wonen of gezondheid zijn sinds jaar en dag voorhanden, zoals in de monitoren van het FSP. Maar hoe beïnvloeden de domeinen elkaar? Wat zegt een lage opleidingsgraad over bijvoorbeeld wonen, gezondheid of werk? Hoe hebben wonen en gezondheid invloed op eenzaamheid? Hoe heeft vrijwilligerswerk te maken met gezondheid en veiligheid? Bij het maken van beleid wordt de vraag naar (mogelijke) samenhang vaak gesteld. Brede welvaart beoogt aan die vraag naar integraliteit tegemoet te komen door vanuit meerdere dimensies en thema's naar welvaart te kijken. Zodoende helpt de scan om met een bredere blik naar welvaart en de ontwikkeling ervan te kijken. Gunstige en ongunstige brede welvaartscores vallen op, om vervolgens geagendeerd te kunnen worden door beleidsmakers, maatschappelijke organisaties en inwoners zelf. Uiteraard is er een 'maar'. Er zijn dikwijls verschillen tussen gewénste en mógelijke metingen, en niet alle data zijn beschikbaar of even recent. In de beschouwing, aan het eind van deze rapportage, komt dit punt uitgebreider aan de orde.

Verschillende monitoren

Het FSP kiest voor de systematiek van de regionale Monitor Brede Welvaart omdat deze het mogelijk maakt om vergelijkingen te maken, op wetenschappelijke basis steunt en omarmd wordt door het Rijk dat de Regio Deals mede mogelijk maakt. Er zijn ook andere monitoren beschikbaar met vergelijkbare ambities. Zo hebben de Rabobank en de Universiteit Utrecht gezamenlijk een meetsystematiek voor brede welvaart ontwikkeld, die resulteert in één indexcijfer per regio. Daarnaast besteden veel Friese gemeenten aandacht aan de *Sustainable Development Goals* (SDG's), die in 2015 zijn geformuleerd door de Verenigde Naties en onderscheidend zijn vanwege hun internationale zeggingskracht. Echter, op landelijk niveau raken de SDG's de meetmethode van brede welvaart wel, op gemeentelijk, regionaal en provinciaal niveau (nog) niet. Verder

zijn er de overzichtswerken van het FSP (2021) en de provincie Fryslân, die beide unieke data verwerken die het beeld van Fryslân verfijnen.

Leeswijzer

In de volgende hoofdstukken komen eerst de thema's van de dimensie *hier en nu* aan bod, gevolgd door de vier soorten kapitaal van de dimensie *later*. Tot slot volgen een conclusie en beschouwing.

// BREDE WELVAART IN HET HIER EN NU

Brede welvaart wordt in kaart gebracht in drie dimensies: brede welvaart *hier en nu*, *later* en *elders*. In de dimensie *hier en nu* staat de actuele welvaart en het huidige welzijn en welbevinden van mensen in de directe omgeving centraal. Die 'directe omgeving' is ten aanzien van de ene indicator meer de woning, straat, wijk of buurt, bij de andere indicator gaat het meer om gemeente, regio, provincie of land.

De indicatoren die samen brede welvaart *Hier en nu* in beeld brengen, zijn gekozen op basis van een uitgebreid corpus aan literatuur en rapporten (CES, 2014; Commissie Stiglitz, 2009). Deze dragen bij aan inzicht in de actuele, concrete materiële welvaart, de kwaliteit van de omgeving, persoonlijke kenmerken van inwoners en het algemeen welzijn (Horlings & Smits, 2019). Het beeld hiervan vloeit voort uit indicatoren van de regionale Monitor Brede Welvaart van het CBS, gerangschikt naar acht thema's: welzijn, materiële welvaart, gezondheid, arbeid en vrije tijd, wonen, samenleving, veiligheid, milieu

In deze rapportage zijn de thema's en indicatoren uit de regionale Monitor Brede Welvaart van het CBS aangevuld. Dit is het gevolg van de conclusie van de rapportage *Brede Welvaart in Fryslân* (FSP, 2021), die opriep tot het vormen van een 'Friese schil', met aspecten van brede welvaart die voor de provincie Fryslân van belang zijn. Voor deze data kan het FSP putten uit de publicaties *Leven in Fryslân* (FSP, 2019; FSP, 2021) en de thematische monitoren. Zo worden arbeid en vrije tijd als afzonderlijke indicatoren ingevuld en wordt milieu aangevuld met indicatoren over landschap. Daarnaast zijn er twee voor regionaal en toekomstgericht beleid relevante thema's uit de 'Friese Schil' toegevoegd: onderwijs en bereikbaarheid. Zo draagt deze publicatie bij aan een gericht en toepasbaar gebruik van brede welvaart als instrument

De Monitor Brede Welvaart is nog in ontwikkeling, zowel op landelijk als op regionaal niveau, zowel op publicatie- als op gebruiksniveau. Het FSP participeert in deze ontwikkeling, in samenwerking met andere partijen in Fryslân, en legt daarbij verbindingen met relevant door landelijke planbureaus verricht onderzoek

// BEVOLKING

Brede welvaart gaat over de kwaliteit van leven in het hier en nu, later en elders, ervaren door de inwoners van een gebied. Daarom breiden we deze scan uit met een kort overzicht van de huidige bevolking van de regio Zuidoost Friesland. Bovendien heeft toe- of afname van het aantal inwoners, al dan niet binnen bepaalde leeftijdsgroepen, invloed op vele aspecten in de samenleving, zoals wonen, werken, onderwijs en voorzieningen. We richten ons met name op de trends van vergrijzing en ontgroening.

Op 1 januari 2021 kent de regio Zuidoost Friesland ruim 188.000 inwoners. De gemeente Smallingerland kent het grootste aantal inwoners van de regio (56.045), de gemeente Ooststellingwerf het minst (25.460).

Aantal inwoners Zuidoost Friesland, 1 januari 2021

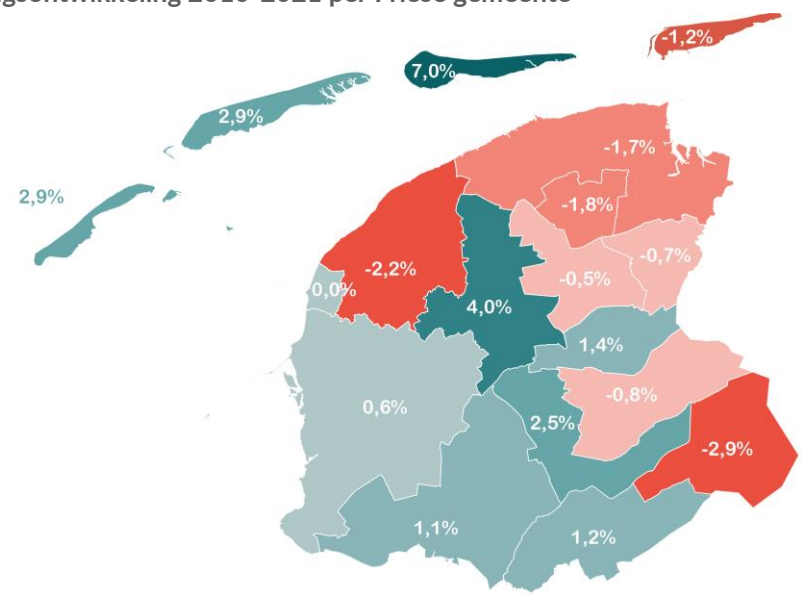
Gemeente	Aantal inwoners
Heerenveen	50.645
Ooststellingwerf	25.460
Opsterland	29.820
Smallingerland	56.045
Weststellingwerf	26.125
Totaal Zuidoost Friesland	**188.095**

Bron: Provincie Fryslân

Wisselende bevolkingsontwikkeling tussen 2010-2021

De bevolkingsontwikkeling verschilt tussen de Friese gemeenten en regio's. Ook binnen de regio Zuidoost Friesland zien we verschillen. Sinds 2010 heeft de grootste toename van het bevolkingsaantal plaatsgevonden in de gemeente Heerenveen (+2,5%). In de gemeente Ooststellingwerf is het totale bevolkingsaantal in de afgelopen tien jaar juist afgenomen met 2,9 procent. Daarmee kent Ooststellingwerf van alle Friese gemeenten de grootste afname.

Bevolkingsontwikkeling 2010-2021 per Friese gemeente

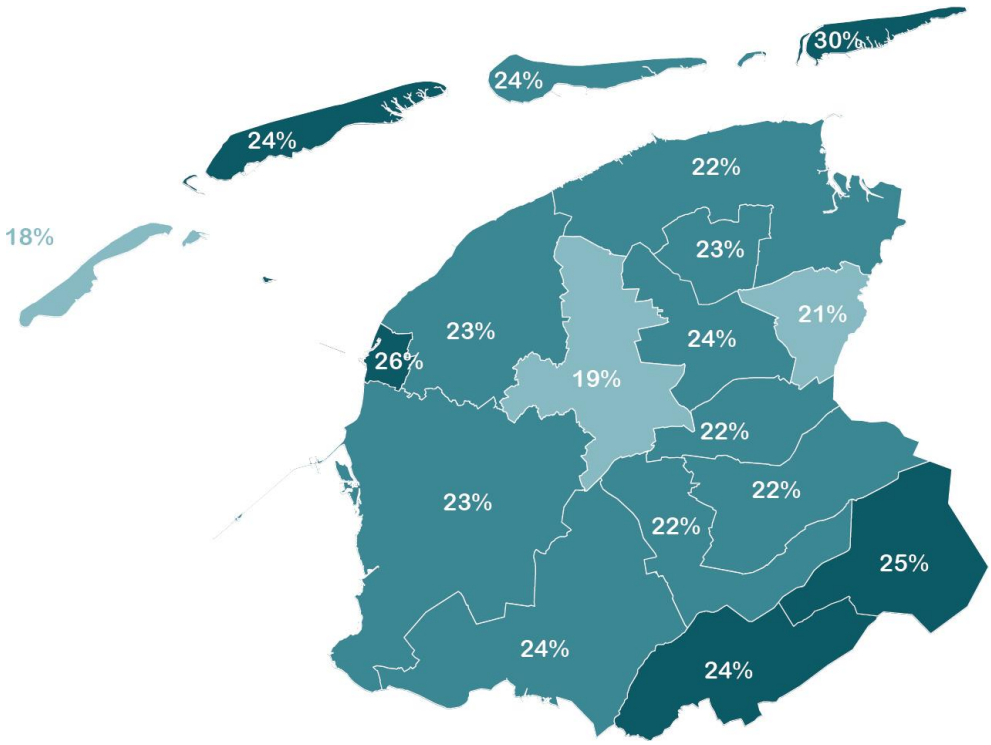

Bron: Provincie Fryslân, bewerking FSP

Toenemende vergrijzing

In Fryslân is de vergrijzing hoger dan gemiddeld in Nederland (FSP, 2021). In de regio Zuidoost Friesland wonen in 2021 de meeste 65-plussers in de gemeenten Weststellingwerf (24%) en Ooststellingwerf (25%).

Aandeel 65-plussers per Friese gemeente, 2021

Bron: CBS, bewerking FSP

Voor de komende decennia wordt een verdere stijging van het aandeel 65-plussers verwacht. Het aandeel 65-plussers ligt in Zuidoost Friesland (23%) hoger dan in Nederland (20%), maar ongeveer gelijk aan dat van Fryslân (22%) als geheel. Vooral het aandeel 80-plussers zal in de komende twintig jaar flink toenemen in Zuidoost Friesland, van 10.766 in 2021 naar 18.715 in 2040. Dat is een stijging van 74 procent.

Aandeel 65-plussers in totale bevolking

Zuidoost Friesland		Nederland	
2010	18%	2010	15%
2021	23%	2021	20%
2030	27%	2030	23%
2040	30%	2040	26%

Bron: CBS, prognose provincie Fryslân

Toenemende ontgroening

Naast vergrijzing is er sprake van toenemende ontgroening. Dat betekent dat er relatief steeds minder kinderen en jongeren in de regio wonen. Vooral in de afgelopen tien jaar is het aantal geboortes fors gedaald. In Zuidoost Friesland wonen in 2021 ruim 4700 minder kinderen tot 14 jaar dan in 2010, een afname van 14,1 procent. Het aandeel jongeren (15 t/m 24 jaar) steeg echter met 3,1 procent.

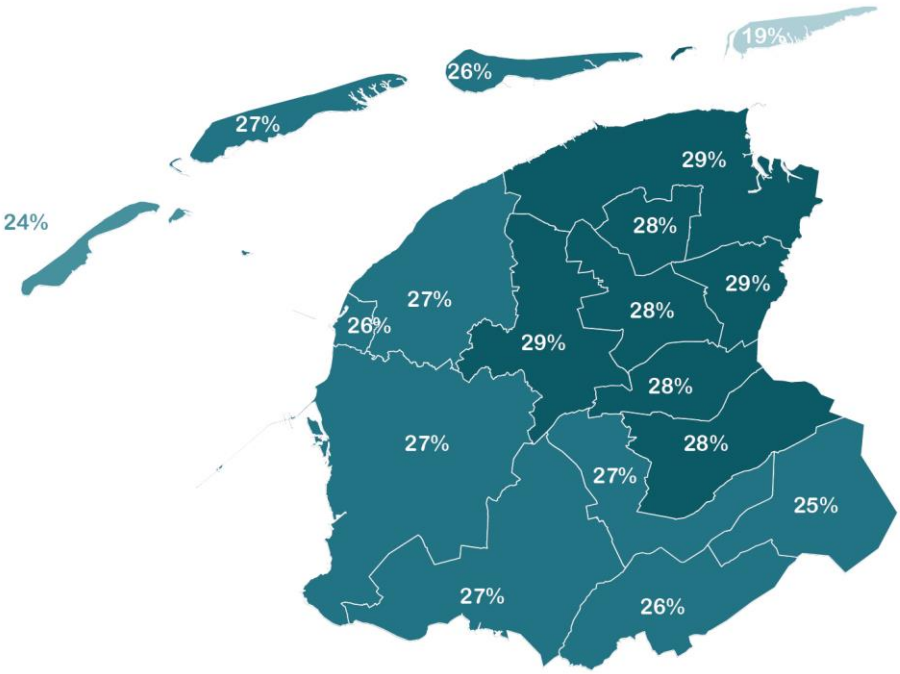
Ontwikkeling aantal kinderen en jongeren in Zuidoost Friesland, 2010-2021

Zuidoost Friesland	2010-2021
0-14 jaar	- 14,1%
15-24 jaar	+ 3,1 %

Bron: Provincie Fryslân, bewerking FSP

Binnen de regio Zuidoost Friesland kennen de gemeenten Opsterland en Smallingerland in 2021 het grootste aandeel kinderen en jongeren tot 25 jaar (28%). Ooststellingwerf kent met 25 procent het laagste aandeel kinderen en jongeren.

Aandeel kinderen en jongeren (tot 25 jaar) per Friese gemeente, 2021

Bron: CBS, bewerking FSP

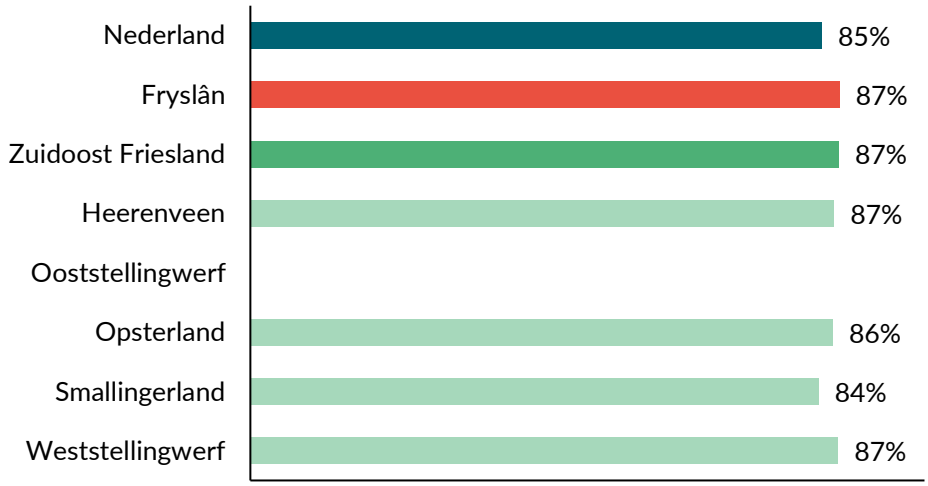
// WELZIJN

Brede welvaart gaat over alles wat mensen van waarde vinden. Met de toenemende welvaart in de westerse wereld is het besef gekomen dat het leven om meer gaat dan alleen materiële zaken. Daarbij groeit de aandacht voor het welzijn in onze samenleving, waarbij het onder andere gaat om de tevredenheid met de leefsituatie. Welzijn wordt gemeten door de mate waarin men tevreden is met het leven en de leefbaarheid, hoe gelukkig inwoners zijn en of zij voldoende eigen regie ervaren.

Hoge tevredenheid met het leven

In Zuidoost Friesland is in 2020 87 procent van de inwoners tevreden met zijn of haar leven. Zij geven een 7 of hoger als rapportcijfer voor hun tevredenheid met het leven. Dit percentage ligt hoger dan landelijk (85%) en gelijk aan de provincie Fryslân (87%). Tussen de gemeenten in Zuidoost Friesland zijn wel enige verschillen waarneembaar, waarbij Smallingerland met 84 procent het laagst scoort. In de eerste regionale monitor Brede Welvaart Zuidoost Friesland scoorde de gemeente Ooststellingwerf het hoogst op tevredenheid met het leven, dit jaar zijn er geen cijfers beschikbaar bij het CBS.[1] De tevredenheid met het leven is lager dan vorig jaar, maar de langere termijn laat een stijgende trend zien.

Percentage inwoners (18+) dat een 7 of hoger geeft voor de tevredenheid met het leven, 2020

Bron: CBS, bewerking FSP

Overgrote deel inwoners gelukkig

Hoewel de regio op economisch gebied lager scoort dan het landelijk gemiddelde, is het percentage inwoners dat aangeeft gelukkig te zijn met het leven hoger dan landelijk. In de regio Zuidoost Friesland is het percentage gelijk aan dat van de provincie (90%). De regio scoort hoger dan Zuidwest Fryslân (88%), maar iets lager ten opzichte van Noord-Fryslân (91%).

Uit eerder onderzoek blijkt dat gezondheid een belangrijke indicator is voor geluk. Ook het goed kunnen rondkomen van het huishoudinkomen heeft grote invloed op de geluksbeleving. Opvallend is verder dat er in Fryslân weinig verschil is in de geluksbeleving per opleidingsniveau, terwijl dit landelijk wel het geval is (FSP, 2021).

[1] Deze indicator is gebaseerd op enquêtegegevens. Om betrouwbare uitkomsten te maken, zijn een minimum aantal deelnemers aan het onderzoek nodig voor een gebied. Daarom werkt het CBS met de statistische methode van de kleine domeinschatters. Daarmee kunnen indicatoren bij een beperkte steekproefomvang op een gedetailleerder niveau betrouwbaarder worden ingeschat. Voor Ooststellingwerf werden de cijfers via deze methode niet betrouwbaar geacht.

Percentage inwoners (18+) dat gelukkig is met het leven in de periode 2013-2019

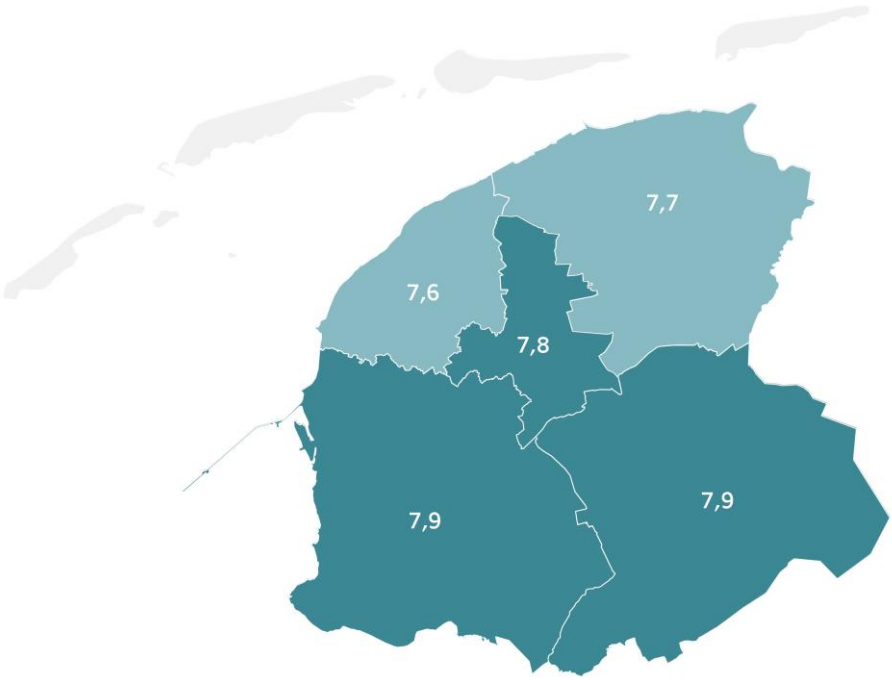

Bron: CBS, bewerking FSP

Ruime voldoende voor leefbaarheid

Leefbaarheid gaat over de relatie van inwoners met hun leefomgeving, over het goed kunnen leven, wonen, werken en recreëren in een gebied. Inwoners van Zuidoost Friesland gaven in september 2020 gemiddeld een 7,9 als rapportcijfer voor de leefbaarheid. Dat was iets hoger dan het provinciaal gemiddelde van een 7,8. De noordelijke regio's scoren net iets lager.

Rapportcijfer leefbaarheid per regio in Fryslân, 2020

Bron: Panel Fryslân (FSP)

Grootste deel inwoners ervaart voldoende eigen regie

Eigen regie heeft betrekking op alle domeinen van het eigen leven en alles wat naar eigen inzicht nodig is om een goed leven te leiden. Eigenaarschap staat hierbij voorop. Eigen regie is belangrijk voor de kwaliteit van leven van mensen. In Zuidoost Friesland ervaart 92 procent van de inwoners voldoende eigen regie. In Smallingerland en Weststellingwerf ligt dat iets lager (91%), in de gemeente Heerenveen iets hoger (93%). De regio scoort daarmee hoger dan Fryslân en Nederland (beiden 91%).

Percentage inwoners (18+) dat voldoende regie over eigen leven ervaart, 2020

Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen, GGD Fryslân, bewerking FSP

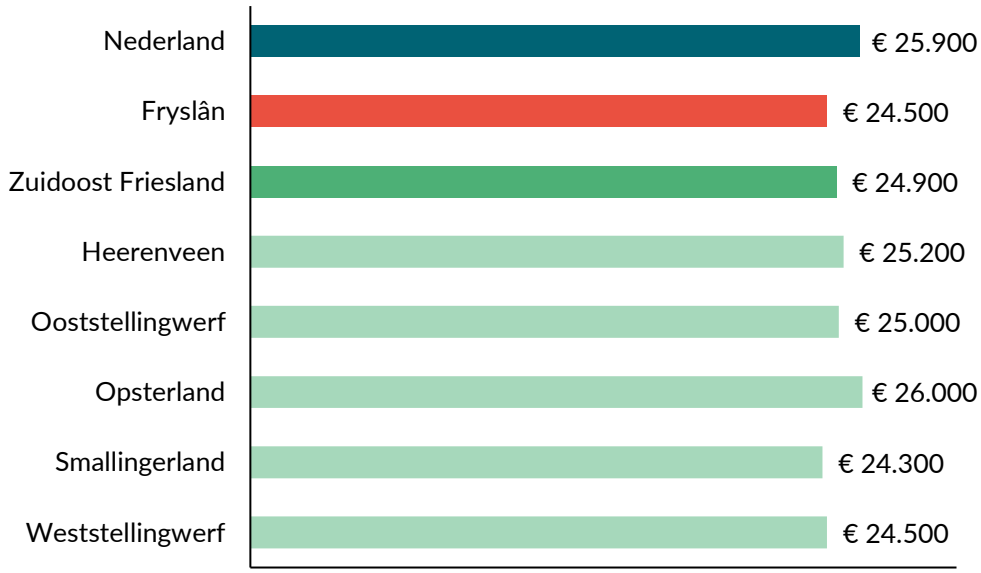
// MATERIËLE WELVAART

Het thema materiële welvaart omvat een aantal onderwerpen die dicht bij de traditionele opvatting van welvaart liggen. Het gaat dan om de financiële situatie van mensen, die hun kansen en keuzemogelijkheden mede bepaalt, ook op het gebied van thema's als gezondheid, vrije tijd en wonen. Wanneer iemands financiële positie voldoende of goed is, geeft dat ook meer zekerheid in het leven. Materiële welvaart wordt in beeld gebracht door het mediaan besteedbaar inkomen van huishoudens, het bruto binnenlands product (bbp), het aandeel huishoudens met een laag inkomen en het aandeel inwoners dat moeite heeft met rondkomen.

Besteedbaar inkomen per huishouden stijgt

In 2019 ligt het mediaan besteedbaar inkomen in Zuidoost Friesland op 24.900 euro per huishouden. De mediaan is het middelste getal wanneer alle inkomens van laag naar hoog worden gesorteerd. Dat is iets hoger dan de provincie Fryslân (€ 24.500), maar duizend euro lager dan landelijk (€ 25.900). In de regio scoort Opsterland opvallend hoger dan de andere gemeenten (€ 26.000). Zowel landelijk, provinciaal als regionaal is het mediaan besteedbaar inkomen iets gestegen ten opzichte van 2018. Sinds 2013 stijgt het mediaan besteedbaar inkomen, zowel landelijk (+ 9,7%) als in de regio Zuidoost Friesland (+ 9,7%) over een periode van zes jaar.

Mediaan besteedbaar inkomen in euro's per huishouden (gecorrigeerd voor inflatie, in constante prijzen), 2019

Bron: CBS, bewerking FSP

Bruto binnenlands product

Het bruto binnenlands product (bbp) is de maat om de omvang van de economie in een land of regio uit te drukken. Het bbp vertegenwoordigt daarmee de totale toegevoegde waarde van alle daar geproduceerde goederen en diensten. Een hoog bbp per inwoner betekent dat een land of regio welvarend is. In Zuidoost Friesland bedraagt het bbp 31.600 euro per inwoner. Dit is hoger dan het Friese gemiddelde (€ 29.100), maar ruim onder het landelijk gemiddelde (€ 41.800). Er zijn geen cijfers over de afzonderlijke gemeenten beschikbaar. Zowel landelijk, provinciaal als regionaal is het bbp gedaald ten opzichte van 2019. Het CBS wijt deze krimp vooral aan de coronapandemie en de maatregelen tegen de verspreiding hiervan (CBS, 2022).

Bruto binnenlands product (in euro's per inwoner), 2020

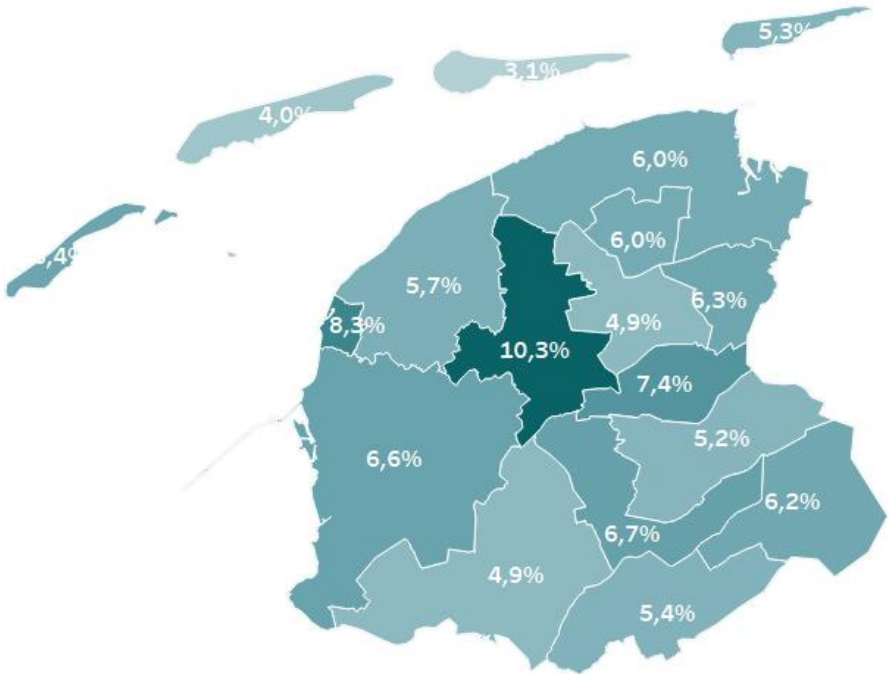

Bron: CBS, bewerking FSP

Afname van kortdurende armoede

Het aantal huishoudens met kortdurende armoede (ten minste één jaar een laag inkomen) is in de afgelopen jaren afgenomen. In 2020 moest 6,4 procent van de huishoudens in Zuidoost Friesland korte tijd rondkomen van een laag inkomen, ten opzichte van 6,9 procent in Fryslân en 6,8 procent in Nederland. Huishoudens behoren tot de categorie 'laag inkomen' als het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen (exclusief huurtoeslag) lager is dan de lage-inkomensgrens.

Aandeel huishoudens met ten minste één jaar laag inkomen per Friese gemeente, 2020

Bron: CBS, bewerking FSP

Ook het aantal huishoudens dat langdurig moet rondkomen van een laag inkomen (minstens vier jaar) wordt bijgehouden. Dat aantal is tussen 2014 en 2020 zowel in Zuidoost Friesland als in Nederland en Fryslân juist toegenomen. In de regio ging het in 2014 nog om 2,6 procent van de huishoudens, in 2020 was dat 3,1 procent. Landelijk zien we een iets minder grote stijging, van 2,7 procent in 2014 naar 3,1 procent in 2020. Als een huishouden langdurig (vier jaar of langer) moet rondkomen van een laag inkomen neemt de ruimte om rekeningen te kunnen betalen en te kunnen voorzien in eerste levensbehoeften af. Het risico op armoede neemt daarmee toe. Eerder FSP-onderzoek laat zien dat armoede nauw samenhangt met het economische tij,

maar dat ook andere factoren belangrijk zijn om armoede te duiden zoals kansenongelijkheid en dienstverlening door de overheid (FSP, 2021).

Lage-inkomensgrens in 2020, netto per maand

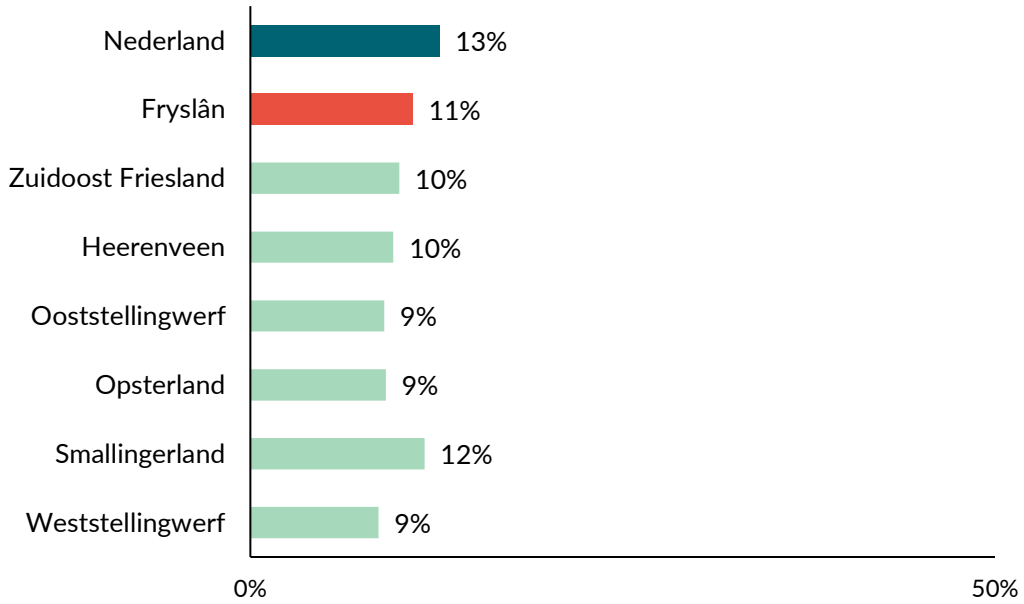
Alleenstaande	€ 1.100
Paar zonder kinderen	€ 1.550
Paar met twee kinderen	€ 2.110

Bron: CBS

Moeite met rondkomen

In Zuidoost Friesland heeft tien procent van de inwoners moeite met rondkomen. Dat is iets minder dan provinciaal (11%) en landelijk (13%). In Smallingerland is het aandeel inwoners dat moeite heeft met rondkomen hoger dan in de andere gemeenten in de regio (12%). Moeite met rondkomen kan van invloed zijn op de vitaliteit van inwoners. Laag- en middelbaar opgeleiden geven vaker aan moeite te hebben met rondkomen dan hoogopgeleiden. Ook alleenstaanden, arbeidsongeschikten, mensen zonder betaalde baan en werkenden met een tijdelijk contract hebben vaker moeite om rond te komen (FSP, 2021).

Percentage personen (18+) dat moeite heeft met rondkomen, 2020

Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen, GGD Fryslân, bewerking FSP

// GEZONDHEID

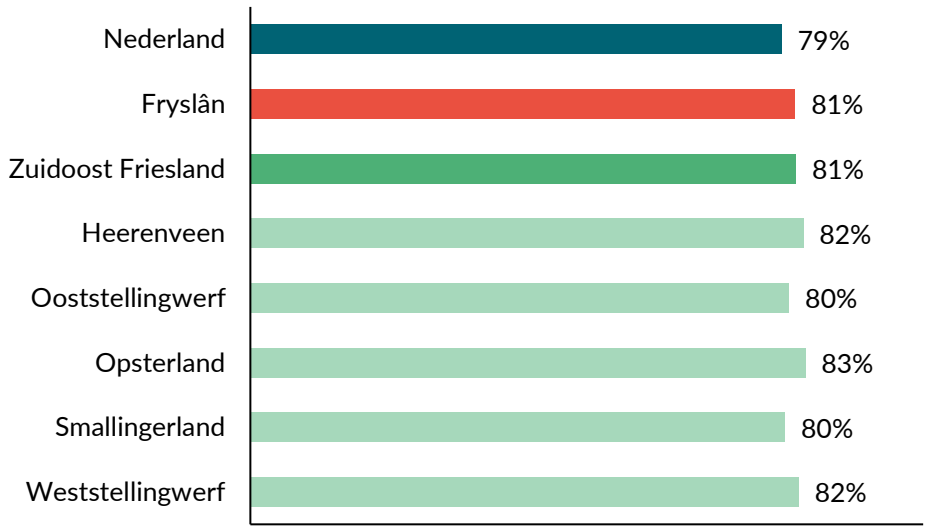
Een goede gezondheid is van grote waarde. Gezonde mensen hebben over het algemeen een betere kwaliteit van leven, zijn zelfredzamer en doen minder beroep op de zorg. Een minder goede gezondheid daarentegen gaat gepaard met minder welzijn en kan consequenties hebben voor leefgebieden als arbeid, wonen en samenleving. Het thema gezondheid wordt in beeld gebracht door vijf indicatoren, namelijk: ervaren gezondheid, levensverwachting, overgewicht, beweging en psychische klachten.

Meeste inwoners in Zuidoost Friesland voelen zich gezond

In de regio Zuidoost Friesland ervaart 81 procent van de volwassenen de eigen gezondheid als (zeer) goed. Dit aandeel is met twee procentpunten gestegen ten opzichte van 2016. Het aandeel inwoners in Zuidoost Friesland dat een hoge waardering geeft aan hun gezondheid is gelijk aan Fryslân (81%) en iets hoger dan landelijk (79%). Als we kijken naar de gemeenten in Zuidoost Friesland, dan zien we dat Opsterland het hoogst scoort (83%) en inwoners van Ooststellingwerf en Smallingerland geven de laagste waardering voor hun gezondheid (80%).

Ervaren gezondheid is het oordeel over de eigen gezondheid en heeft betrekking op zowel de lichamelijke als de geestelijke gezondheid. Ook leefstijlfactoren (zoals roken of weinig bewegen) kunnen het oordeel over de eigen gezondheid mede bepalen. Over het algemeen zijn er grote verschillen in opleidingsniveau. Laagopgeleiden ervaren hun gezondheid als minder goed dan hoogopgeleiden (FSP, 2021). Achter een verminderde gezondheid liggen vaak problemen die breder zijn dan het gezondheidsdomein, zoals armoede, eenzaamheid of werkloosheid (Ministerie van VWS, 2020).

Percentage inwoners (18+) dat de eigen gezondheid als (zeer) goed ervaart per regio, 2020

Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen, GGD Fryslân, bewerking FSP

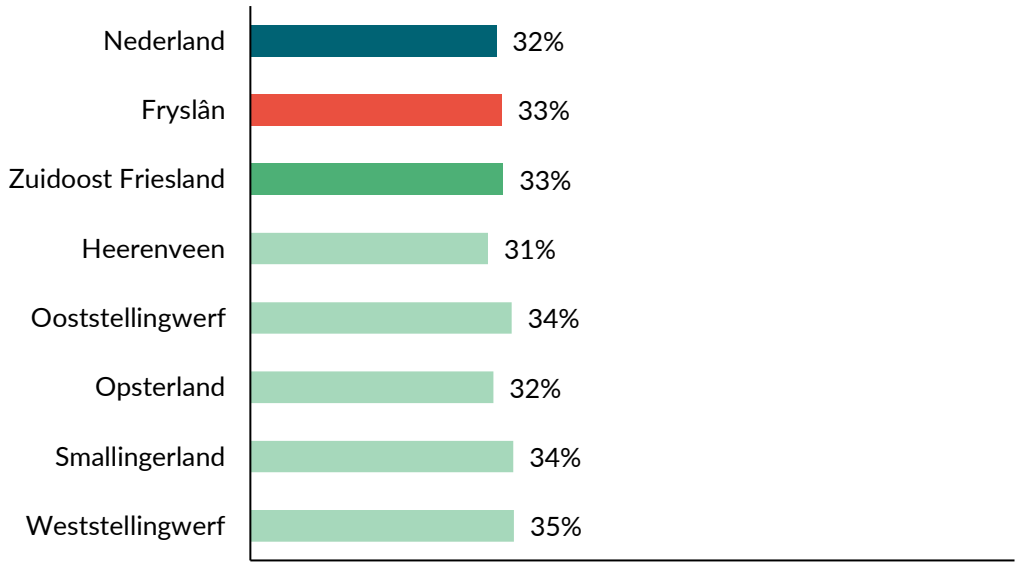
Hogere levensverwachting in Zuidoost Friesland ten opzichte van provinciaal

De gemiddelde levensverwachting betreft het aantal jaren dat iemand naar verwachting zal leven vanaf de geboorte. De gemiddelde levensverwachting in de regio Zuidoost Friesland is 81,7 jaar. Dit is iets hoger dan het Friese gemiddelde (81,6 jaar). Landelijk leven inwoners gemiddeld 81,8 jaar. In Opsterland is de levensverwachting met 82,2 jaar het hoogst. In Weststellingwerf leven inwoners gemiddeld 82 jaar, in Smallingerland 81,9 jaar, in Heerenveen 81,4 jaar en in Ooststellingwerf 81 jaar (CBS, 2020). Het gemiddelde in Nederland is in de afgelopen jaren sterk gestegen. Er zijn echter wel grote gezondheidsverschillen. Inwoners met lagere inkomens en lagere opleidingen leven gemiddeld 4,4 jaar korter en ruim 14 jaar in minder goede gezondheid dan hoog opgeleiden (CBS, 2021).

Een derde van de inwoners in Zuidoost Friesland heeft een chronische ziekte

Een derde van de inwoners van regio Zuidoost Friesland heeft één of meer langdurige aandoeningen. Dit komt overeen met het Friese gemiddelde en is iets hoger dan landelijk (32%). In Weststellingwerf is het percentage inwoners met een chronische aandoening iets hoger (35%) en in Heerenveen lager met 31 procent. Over het algemeen geldt dat het percentage inwoners met chronische ziekten toeneemt met de leeftijd. Daarnaast hebben laagopgeleiden, werklozen en arbeidsongeschikten vaker te maken met chronische aandoeningen. Van alle chronische aandoeningen komen nek- en rugklachten, artrose en diabetes het vaakst voor (RIVM, 2018).

Percentage inwoners (18+) met één of meer langdurige aandoeningen per regio, 2020

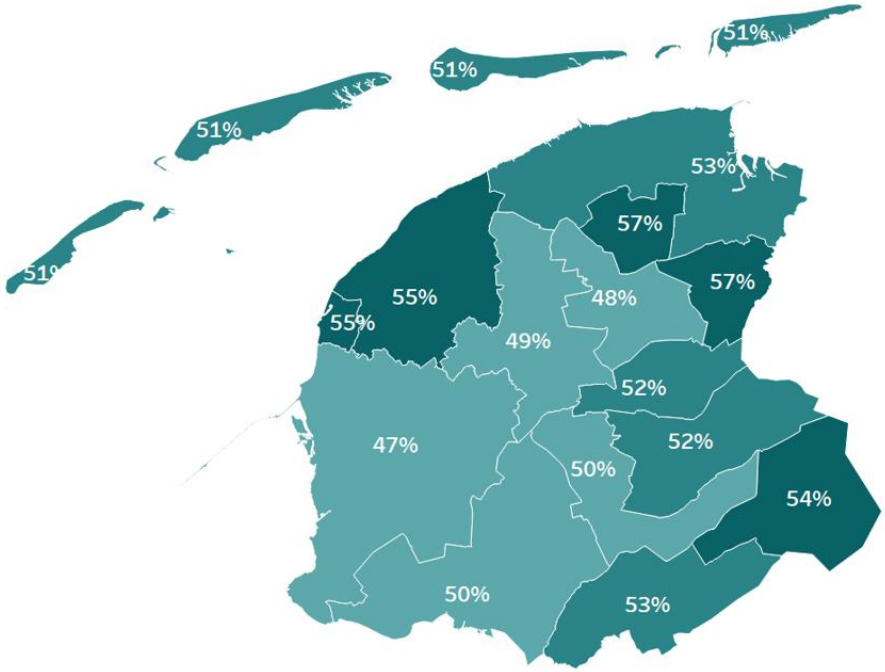

Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen, GGD Fryslân, bewerking FSP

Meer overgewicht in Zuidoost Friesland

In Zuidoost Friesland heeft iets meer dan de helft van de inwoners te maken met overgewicht (52%). Dit aandeel is hoger dan in Fryslân (51%) en landelijk (49%). Ook is het percentage inwoners met overgewicht met één procentpunt gestegen ten opzichte van 2016. Mensen met overgewicht lopen meer gezondheidsrisico's dan mensen met een gezond gewicht. Het risico op bijvoorbeeld diabetes type 2, hart- en vaatziekten en verschillende soorten kanker wordt groter (VZinfo, 2021). Tussen gemeenten in de regio zien we enige verschillen. In de gemeenten Ooststellingwerf (54%) en Weststellingwerf (53%) komt overgewicht het vaakst voor. In gemeente Heerenveen (50%) woont het laagste aandeel inwoners met overgewicht.

Percentage inwoners (18+) met overgewicht (>BMI 25) per Friese gemeente, 2020

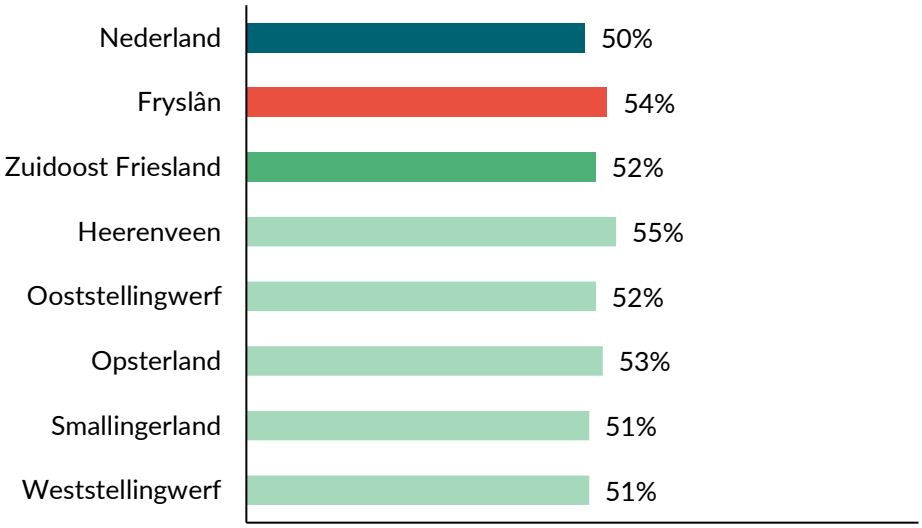

Bron: CBS, bewerking FSP

Meer beweging dan landelijk

In Zuidoost Friesland beweegt 52 procent van de inwoners voldoende, ten opzichte van 50 procent landelijk en 54 procent in Fryslân. In gemeente Heerenveen (55%) wordt het meest bewogen. In Smallingerland en Weststellingwerf beweegt 51 procent van de inwoners voldoende. Volgens de beweegrichtlijnen die de Gezondheidsraad heeft opgesteld moeten volwassenen wekelijks ten minste 2,5 uur matig intensief bewegen, zoals wandelen en fietsen, verspreid over diverse dagen. Ook worden tweemaal per week spier- en botversterkende activiteiten aanbevolen. Dit verlaagt het risico op chronische ziekten en depressieve symptomen.

Percentage inwoners (18+) dat voldoet aan de beweegrichtlijnen, 2020

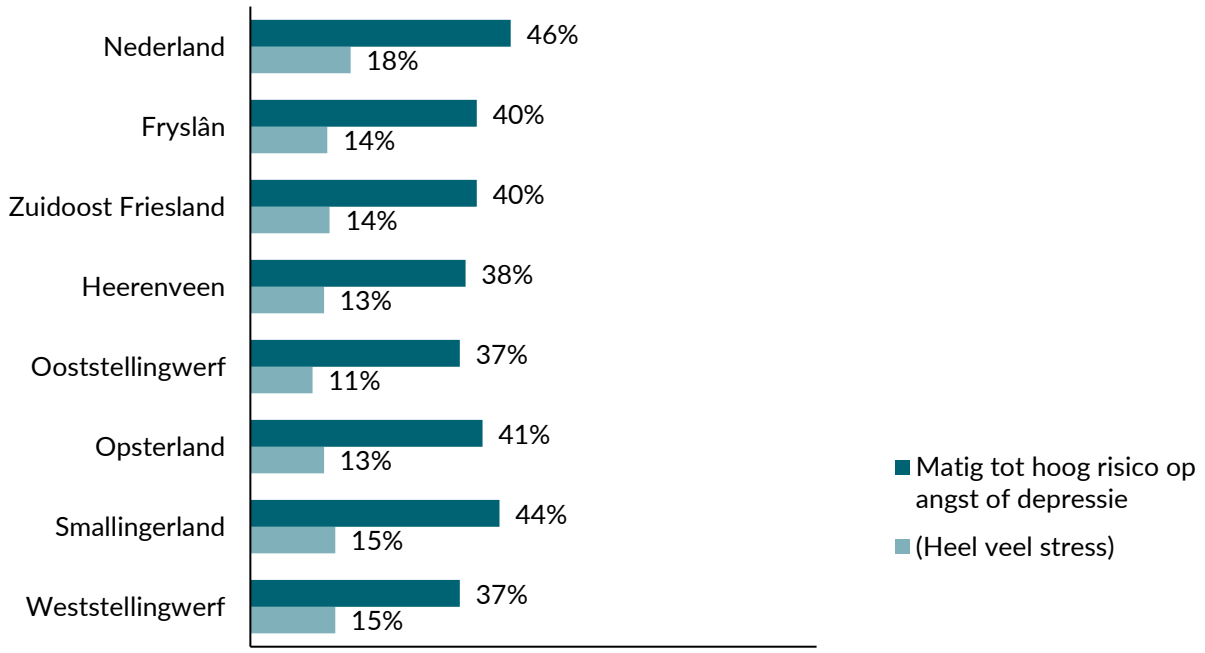
Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen, GGD Fryslân, bewerking FSP

Minder stress en psychische klachten in Zuidoost Friesland

In Zuidoost Friesland loopt 40 procent van de inwoners een matig tot hoog risico op angst of depressie, ten opzichte van 46 procent landelijk. Alle gemeenten in Zuidoost Friesland scoren beter dan het landelijk gemiddelde. Psychische ongezondheid kan zich uiten in allerlei klachten, zoals sombere gevoelens, zenuwachtig zijn of angst hebben. Het kan ook om psychosomatische klachten gaan, zoals hoofdpijn, vermoeidheid, duizeligheid of buikpijn. Het percentage inwoners dat risico loopt op psychische klachten is zowel landelijk als provinciaal toegenomen in de afgelopen jaren.

In Zuidoost Friesland ervaart 14 procent van de inwoners (heel) veel stress, ten opzichte van 18 procent landelijk. In Smallingerland en Weststellingwerf wordt de meeste stress ervaren en in Ooststellingwerf het minst. Als stress te lang aanhoudt, kunnen mensen overspannen raken of een burn-out krijgen, waardoor ze niet meer goed kunnen functioneren in het dagelijks leven. In Fryslân zijn er grote verschillen tussen leeftijdsgroepen op het gebied van stress. Het aandeel dat (heel) veel stress ervaart neemt af met de leeftijd. Bijna een kwart (23%) van de jongvolwassenen ervaart (heel) veel stress, terwijl dit percentage onder 75-plussers 4 procent is (FSP, 2020).

Percentage inwoners (18+) met psychische klachten, 2020

Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen, GGD Fryslân, bewerking FSP

// WERK

Werk is belangrijk voor het welbevinden van mensen: werk verschaft inkomen, structureert de tijd, brengt sociale contacten met zich mee, biedt ontplooiingsmogelijkheden en draagt bij aan waardering (WRR, 2020). Het thema werk omvat zeven indicatoren, namelijk: netto-arbeidsparticipatie, werkloosheid, vacaturegraad, opleidingsniveau van werkenden, tevredenheid met het werk, aandeel banen per sector en scholing tijdens carrière.

Overgrote deel van de werkenden tevreden met zijn/haar werk

Brede welvaart gaat niet alleen over het aantal werkenden, banen en het verdienvermogen, maar ook over de beleving van het werk door inwoners. Ruim acht op de tien inwoners van Zuidoost Friesland (82%) is (zeer) tevreden met zijn/haar werk. Tevredenheid met het werk gaat onder andere over werkbeleving, werk/privé balans en eigen regie op het werk. Tussen de regio's bestaan kleine verschillen als het gaat om de tevredenheid met het werk. Inwoners van Zuidoost Friesland en Leeuwarden zijn het minst tevreden.

Percentage inwoners dat (zeer) tevreden is met zijn/haar werk, 2021

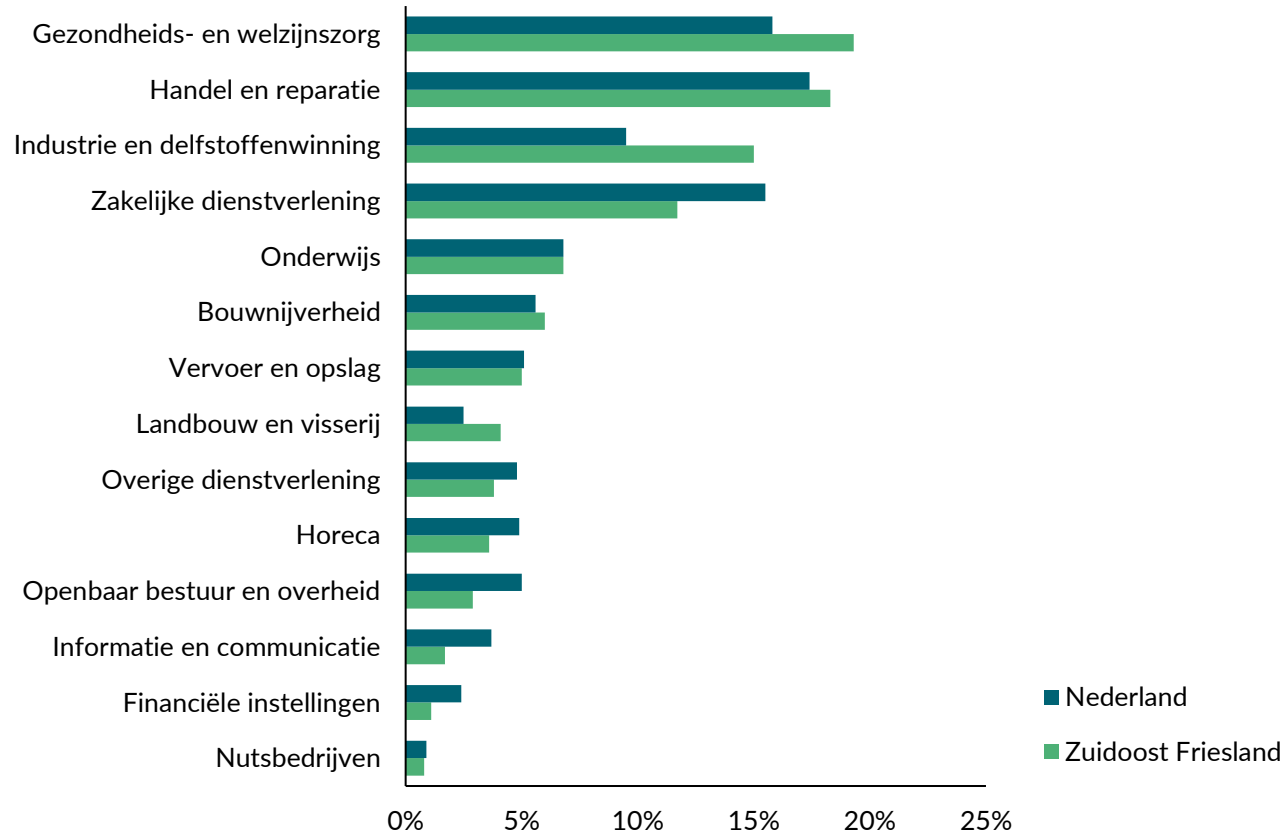

Bron: Panel Fryslân (FSP)

Meeste banen in zorg en welzijn

De sector gezondheids- en welzijnszorg telt in Zuidoost Friesland de meeste banen (19%), gevolgd door handel en reparatie, industrie en delfstoffenwinning en zakelijke dienstverlening. De provincie Fryslân kent dezelfde top vier, waarbij de sector handel en reparatie en de sector industrie en delfstoffenwinning beide twee procentpunt lager scoren dan in Zuidoost Friesland. Op landelijk niveau staan dezelfde vier sectoren in de top vier, maar daar scoort de sector handel en reparatie het hoogst (17%), gevolgd door respectievelijk gezondheids- en welzijnszorg (16%), zakelijke dienstverlening (16%) en industrie en delfstoffenwinning (10%).

Aandeel banen per sector in Nederland en Zuidoost Friesland, 2020

Bron: Provincie Fryslân, bewerking FSP

Netto-arbeidsparticipatie iets gedaald

De netto-arbeidsparticipatie laat zien hoeveel procent van de beroepsbevolking van 15 tot 75 jaar werkzaam is. In 2020 ligt dat percentage in de regio Zuidoost Friesland op 67,8 procent, nagenoeg gelijk aan het gemiddelde van de provincie (67,5%), maar lager dan landelijk (68,4%). Smallingerland kent binnen de regio Zuidoost Friesland de laagste netto-arbeidsparticipatie (66,7%), Heerenveen de hoogste (68,8%).
De percentages liggen ongeveer een halve procentpunt lager dan het jaar ervoor. Het jaar 2020 kent dus een kleine afname van het aantal werkenden. Het ligt voor de hand dat dit te maken heeft met de maatregelen omtrent de Coronapandemie. In 2021 lijkt de werkgelegenheid zich weer hersteld te hebben. Over de afgelopen tien jaar zien we dan ook een gemiddelde stijging van zo'n twee à drie procentpunt.

Dat steeds meer mensen werken is hard nodig. Door vergrijzing en ontgroening is de verwachting dat Fryslân tot 2050 22 procent van de beroepsbevolking kwijtraakt. Er zijn dus steeds minder mensen beschikbaar voor de Friese arbeidsmarkt (FSP, 2022).

Netto-arbeidsparticipatie (het aandeel van de werkzame beroepsbevolking (15 t/m 74 jaar) in de bevolking van dezelfde leeftijdsgroep), 2020

Bron: CBS, bewerking FSP

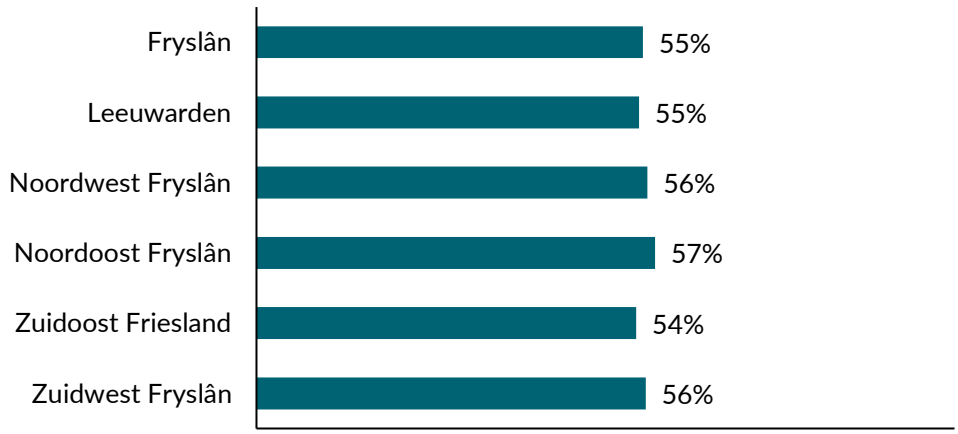
Minder openstaande vacatures

De vacaturegraad is het aantal openstaande vacatures per duizend banen. Onder een vacature wordt verstaan een arbeidsplaats waarvoor, binnen of buiten een onderneming of instelling, personeel wordt gezocht. In 2020 stonden er in Nederland per duizend banen gemiddeld 25 banen open. In Fryslân was de vacaturegraad 22 open banen. De vacaturegraad kende vanaf 2015 een stijgende trend, maar is in 2020 gedaald ten opzichte van het jaar ervoor. Er zijn geen cijfers beschikbaar over de regio of afzonderlijke gemeenten (CBS, 2021).

Ruim de helft van de werkenden volgt scholing voor werk

In Zuidoost Friesland geeft 54 procent van de werkenden aan in de afgelopen twee jaar een opleiding of cursus te hebben gevolgd voor zijn/haar werk. De andere regio's scoren een tot drie procentpunten hoger. Wendbaarheid van werkenden is belangrijk voor de veerkracht van de regionale economie. De overheid stimuleert mensen om te blijven leren, ook als ze al een baan hebben. Bepaalde groepen in de samenleving blijven echter achter in de deelname aan scholing. In 2021 gaf 62% van de hoogopgeleide inwoners in Fryslân aan een opleiding gevolgd te hebben voor het werk, terwijl dat voor laagopgeleiden maar 40% was. Zo'n scheidslijn loopt er ook naar leeftijd: 50-plussers leren het minst vaak bij via een scholingstraject op het werk (FSP, 2022).

Percentage werkenden dat in de afgelopen twee jaar een opleiding of cursus heeft gevolgd voor het werk, 2020

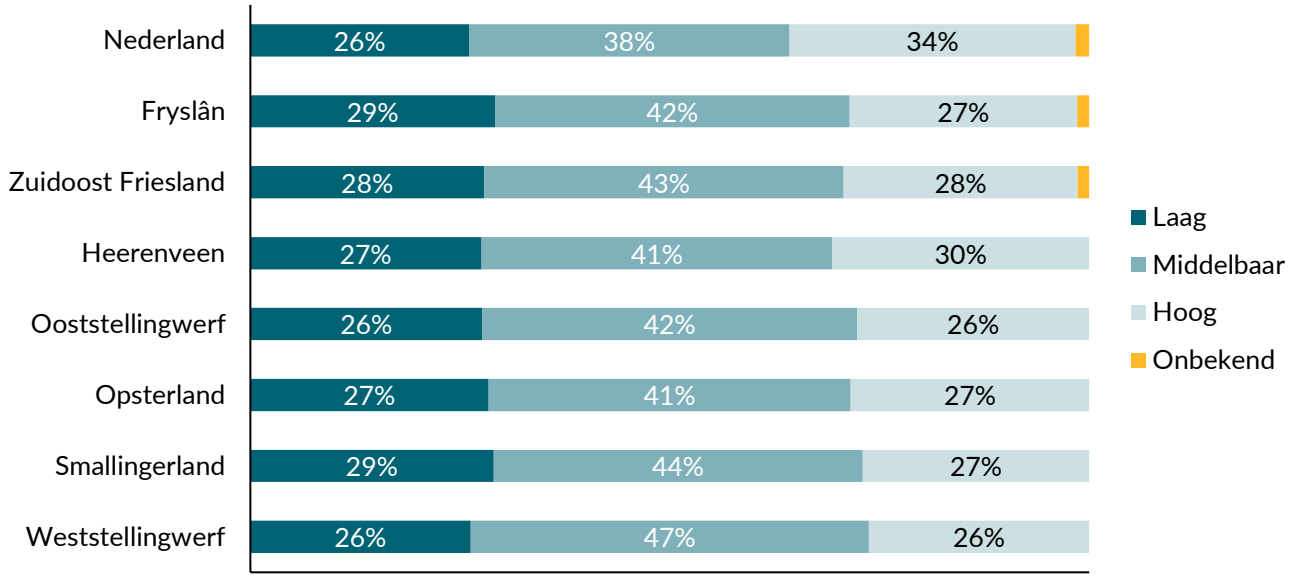

Bron: Panel Fryslân (FSP)

Minder hoogopgeleide bevolking in Zuidoost Friesland

De beroeps- en niet-beroepsbevolking (inwoners tussen de 15 en 75 jaar) van de regio Zuidoost Friesland kan ingedeeld worden naar onderwijsniveau in drie categorieën: laag-, middelbaar- en hoog onderwijs. Dit betreft de definitie en indeling van het CBS[2]. In Zuidoost Friesland valt 28 procent van de inwoners onder de categorie laag onderwijs, 43 procent middelbaar onderwijs en 28 procent hoog onderwijs. Van de overige één procent is het onderwijsniveau onbekend. Deze verdeling is nagenoeg gelijk aan die op provinciaal niveau. Tussen de gemeenten zien we enige differentiatie. Vergeleken met landelijk telt de regio een groter aandeel laag- en middelbaar opgeleide beroepsbevolking, en een kleiner aandeel hoogopgeleide beroepsbevolking.

Percentage van de bevolking (15 tot 75 jaar) ingedeeld naar laag-, middelbaar- en hoog onderwijs, 2020[3]

Bron: CBS, bewerking FSP

Werkloosheid licht toegenomen

In 2020 was 3,7 procent van de beroepsbevolking in Zuidoost Friesland werkloos. Sinds 2015 daalde de werkloosheid gestaag, zowel landelijk als regionaal. Echter is de werkloosheid in 2020 weer licht toegenomen met ongeveer een half procentpunt ten opzichte van 2019. Aangenomen wordt dat de oorzaak daarvan in de coronacrisis ligt. Die tijdelijke afname zien we overal terug, zowel landelijk als regionaal. Landelijk is de werkloosheid alweer gedaald tot het niveau voor de coronacrisis (CBS, 2022).

[2] Volgens definitie van het CBS: laagopgeleid omvat onderwijs op het niveau van basisonderwijs, het vmbo, de eerste 3 leerjaren van havo/vwo, of de assistentenopleiding (mbo-1). Middelbaar opgeleid omvat de bovenbouw van havo/vwo, de opleidingen mbo-2 t/m mbo-4. Hoogopgeleid omvat onderwijs op het niveau van hbo of wo.

[3] Het CBS gebruikt voor deze indicator afgeronde cijfers. Deze afgeronde cijfers zijn vertaald naar percentages, daardoor telt niet elke rij op tot precies honderd procent.

Percentage personen (15 t/m 74 jaar) zonder betaald werk (zij die recent naar werk hebben gezocht en daarvoor direct beschikbaar zijn), 2020

Bron: CBS, bewerking FSP

// ONDERWIJS

Goed onderwijs is de basis voor een samenleving waarin iedereen tot zijn recht komt en de kans krijgt het beste uit zichzelf te halen. Een diploma biedt meer kans op een baan en een goede toekomst. Daarom moeten kinderen in Nederland vanaf vijf jaar naar school, totdat ze een diploma (startkwalificatie) hebben of achttien jaar worden. Het thema onderwijs omvat vier indicatoren, namelijk: leerlingenaantallen, schooladvies, diploma's vmbo/havo/vwo en diploma's mbo/hbo/wo.

Dalende leerlingenaantallen in het onderwijs

Er zijn in de afgelopen jaren minder kinderen geboren in Zuidoost Friesland waardoor het aantal leerlingen in het onderwijs daalt. In 2010/2011 volgden ruim 15.000 kinderen basisonderwijs in Zuidoost Friesland. In de afgelopen tien jaar is het aantal leerlingen met bijna 800 gedaald (-5%). De leerlingendaling houdt naar verwachting aan tot 2026. Daarna wordt een lichte stijging verwacht. De daling van het aantal leerlingen in Zuidoost Friesland is (-5%) kleiner dan provinciaal. Wel zijn er grote verschillen per gemeente. Vooral in Smallingerland (-19%) en Weststellingwerf (-15%) is het aantal leerlingen flink gedaald in de afgelopen tien jaar. In Heerenveen is het aantal leerlingen gestegen (+13%). Dit komt echter ook door de gemeentelijke herindeling, waardoor gemeente Heerenveen in 2014 meer inwoners kreeg. Het dalende aantal leerlingen wordt ook steeds meer merkbaar in het voortgezet onderwijs.

De leerlingendaling heeft consequenties voor de organisatie van het onderwijs. Scholen krijgen minder inkomsten en hebben minder klaslokalen en leraren nodig. Soms daalt het aantal leerlingen zo sterk dat een school moet sluiten of fuseren. Het aantal basisscholen in Zuidoost Friesland is sinds 2011 met 39 scholen afgenomen (DUO, 2021).

Aantal leerlingen en procentuele stijging/daling in het basisonderwijs naar regio en gemeente, 2010/2011-2019/2020

Regio	2010/2011	2019/2020	Procentuele stijging/daling
Fryslân	61.160	51.920	-15%
Zuidoost Friesland	15.673	14.883	-5%
Heerenveen	3.712	4.195	+13%
Ooststellingwerf	2.043	1.907	-7%
Opsterland	2.775	2.899	4%
Smallingerland	4.904	3.970	-19%
Weststellingwerf	2.239	1.912	-15%

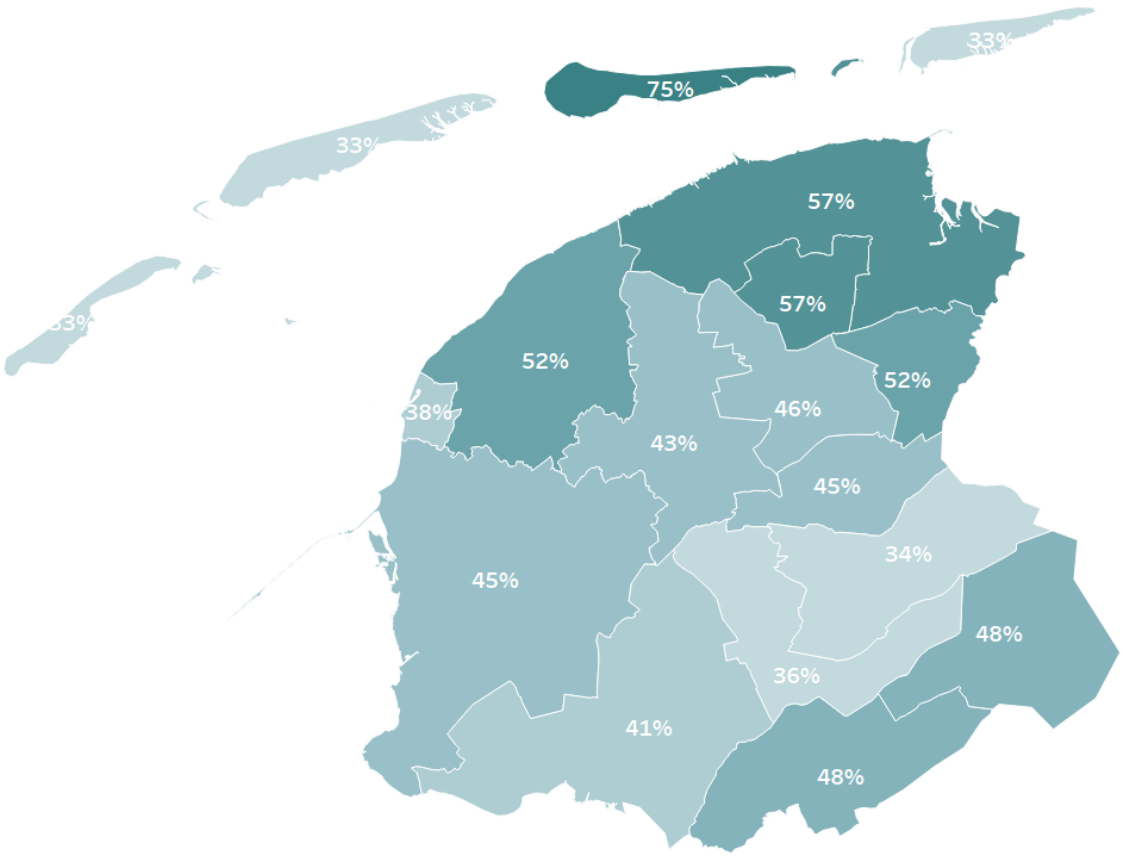
Bron: DUO

Lagere schooladviezen in Oost- en Weststellingwerf

Kinderen met dezelfde talenten krijgen in het onderwijs niet altijd gelijke kansen. In het schooljaar 2020/2021 had 48 procent van de leerlingen in Ooststellingwerf en Weststellingwerf een hogere score (tenminste een halve schoolsoort hoger dan het schooladvies) op de eindtoets dan het schooladvies van de basisschool. Dit percentage is hoger dan provinciaal (45%) en landelijk (38%). Daarentegen is het percentage dat hoger scoort op de eindtoets dan het schooladvies in Heerenveen (36%) en Smallingerland (34%) relatief laag in vergelijking met andere gemeenten in Fryslân.

Uit onderzoek blijkt dat kinderen van hoogopgeleide ouders gemiddeld hogere adviezen krijgen, ook al zijn de schoolprestaties hetzelfde (Onderwijsinspectie, 2018). Mogelijk is dit een van de verklaringen voor de lagere adviezen in Ooststellingwerf en Weststellingwerf. Het gemiddelde opleidingsniveau (dus ook van de ouders) in deze gemeenten ligt lager dan landelijk.

Percentage leerlingen per gemeente, waarvan de score van de eindtoets hoger dan het schooladvies is, 2020/2021

Bron: DUO, bewerking FSP

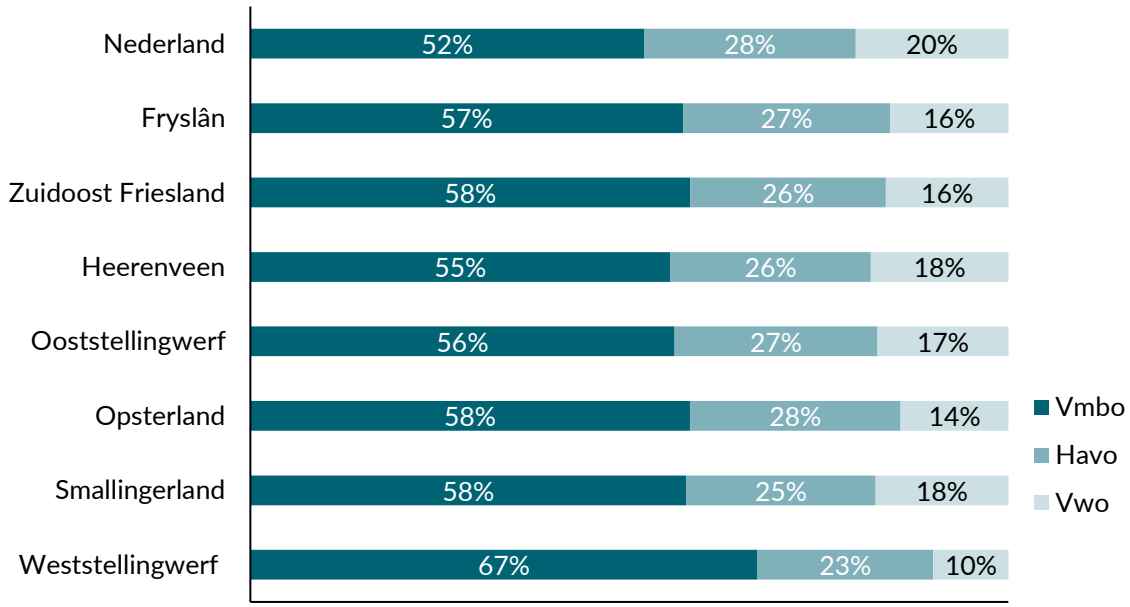
Schooladvies in groep 8

Sinds 2015 is het schooladvies van de leerkracht leidend bij de overgang van de basisschool naar het voortgezet onderwijs. Op basis van leerprestaties, aanleg en ontwikkeling adviseert de leerkracht welk schooltype het beste bij het kind past. Vervolgens maken de kinderen een verplichte eindtoets. Als de uitslag op de eindtoets tenminste een half schoolniveau hoger is dan het gegeven schooladvies, moet de basisschool het schooladvies heroverwegen. De basisschool kan in overleg met de ouders en leerling het schooladvies naar boven bijstellen, maar dit is niet verplicht.

Meer vmbo-diploma's in Zuidoost Friesland

In de regio Zuidoost Friesland behaalde 58 procent van de leerlingen in schooljaar 2019/2020 een vmbo-diploma. Dat is iets hoger dan het Friese gemiddelde (57%) en een stuk hoger dan het landelijk gemiddelde van 52 procent. In de afgelopen tien jaar werden in Fryslân telkens meer vmbo-diploma's en minder vwo-diploma's behaald ten opzichte van landelijk. Dat komt overeen met de schooladviezen in groep 8. Leerlingen in Fryslân krijgen vaker een vmbo-advies en minder vaak een vwo-advies dan landelijk. Als we kijken naar de gemeenten in Zuidoost Friesland dan zien we grote verschillen. Vooral in de gemeenten Smallingerland en Heerenveen (18%) is het percentage vwo-diploma's hoger dan provinciaal. Gemeenten Opsterland (14%) en Weststellingwerf (10%) scoren juist lager dan het Friese gemiddelde. Vooral in Weststellingwerf worden er relatief veel vmbo-diploma's (67%) en weinig vwo-diploma's (10%) behaald.

Gediplomeerden per regio naar onderwijssoort in het voortgezet onderwijs, 2019/2020

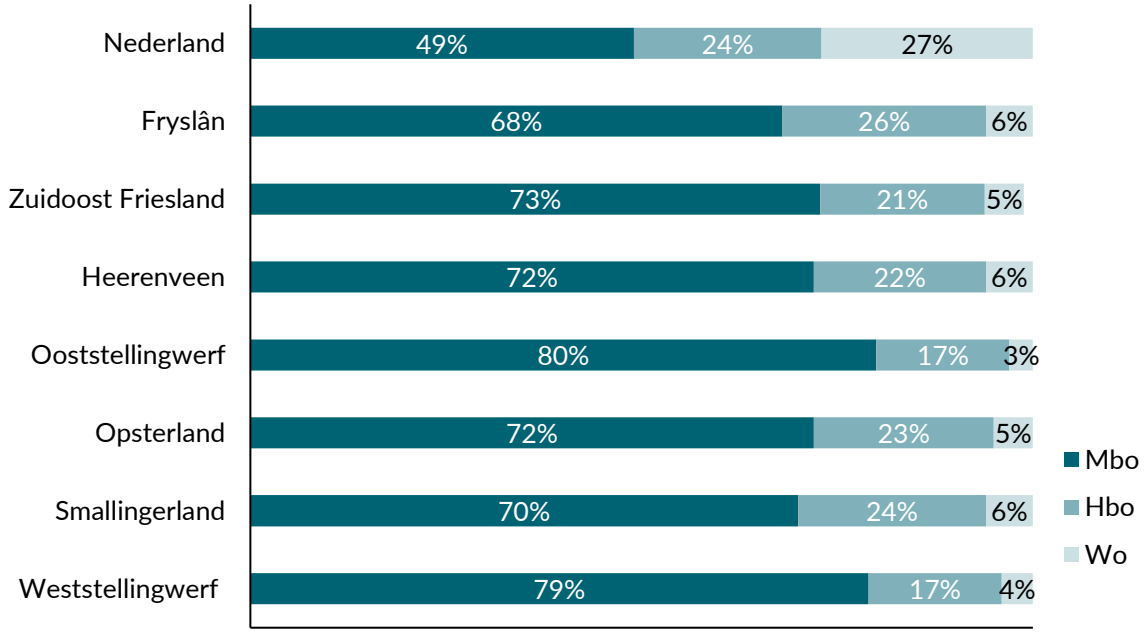
Bron: DUO, bewerking FSP

Meer mbo-diploma's in Zuidoost Friesland

Bijna driekwart (73%) van de diploma's die in Zuidoost Friesland werden behaald in schooljaar 2019/2020 is een mbo-diploma. Dat aandeel is hoger dan provinciaal (68%) en landelijk (49%). Wel is het aandeel licht afgenomen (-4%) in de afgelopen 10 jaar. Als we kijken naar de gemeenten in de regio dan zien we dat in verhouding in Smallingerland (70%) de minste mbo-diploma's worden behaald en in Ooststellingwerf (80%) en Westellingwerf de meeste (79%).

Het aandeel wo-studenten in Zuidoost Friesland (5%) is veel lager dan landelijk, waar bijna een kwart (24%) van de jongeren een wo-opleiding volgt. Eerder zagen we al dat er minder vwo-adviezen worden gegeven en uiteindelijk ook minder vwo-diploma's worden behaald. Een logisch gevolg is dat minder jongeren doorstromen naar het wetenschappelijk onderwijs. Dat effect wordt versterkt door het beperkte aanbod van wetenschappelijk onderwijs in Fryslân. Een wetenschappelijke opleiding is voor Friese studenten vaak alleen buiten de provincie mogelijk. Mogelijk kiezen zij daarom eerder voor een andere opleiding of verlaten zij de provincie.

Gediplomeerden per regio naar onderwijssoort in het beroeps- en wetenschappelijk onderwijs, 2019/2020

Bron: DUO, bewerking FSP

// WONEN

Een goed dak boven het hoofd is een primaire levensbehoefte en een belangrijke basisvoorwaarde voor brede welvaart. Waar en hoe je woont is van grote betekenis voor de kwaliteit van leven. In Nederland gaat een aanzienlijk deel van het maandelijkse inkomen op aan de huur of hypotheek van een woning. De plek waar men woont is bovendien ook van belang voor de gezondheid en het sociale leven, zoals de nabijheid van voorzieningen. Binnen het thema wonen kijken we naar het totaal aantal woningen, aantal sloop- en nieuwbouwwoningen, het percentage koop- en huurwoningen, gemiddelde verkoopprijs en de ontwikkeling van de verkoopprijs.

Woningoverzicht

De onderstaande tabel laat het totaal aantal woningen op 1 januari 2021 zien. In de regio Zuidoost Friesland zijn er dan 85.978 woningen. In 2021 zijn er 533 nieuwbouwwoningen in de regio gerealiseerd. Er zijn in 2021 216 woningen in de regio gesloopt.

Aantal woningen totaal, nieuwbouw en gesloopt per regio in 2021

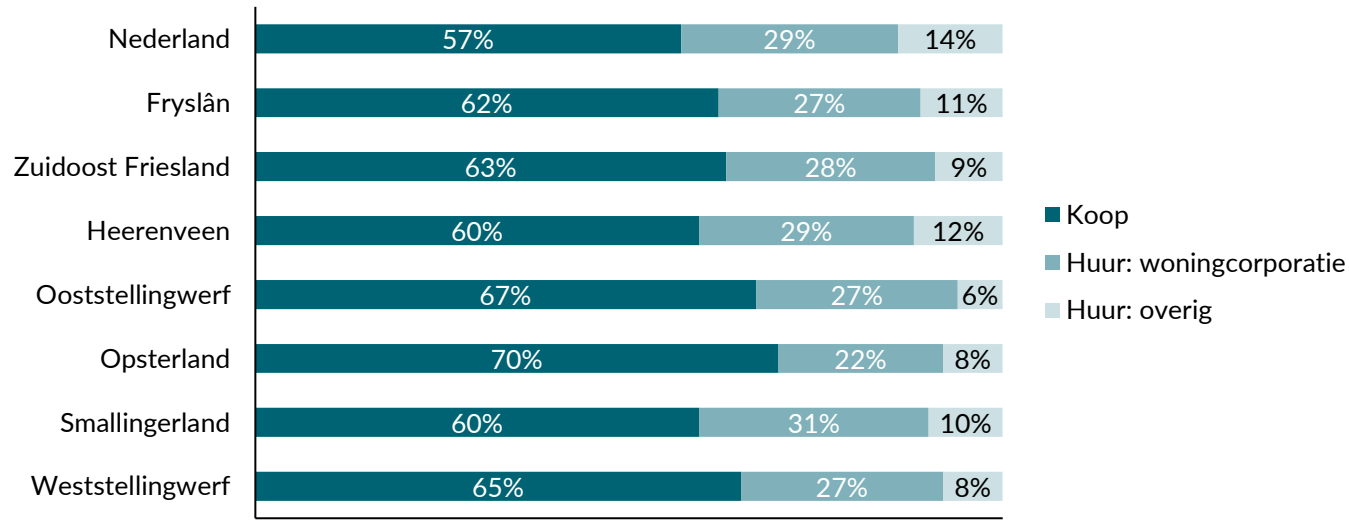
	Totaal aantal woningen 1 januari 2021	Aantal nieuwbouwwoningen 2021	Aantal gesloopte woningen 2021
Nederland	7.966.331	68.633	9.561
Fryslân	304.693	1.909	626
Zuidoost Friesland	85.978	533	216
Heerenveen	23.767	120	13
Ooststellingwerf	11.419	137	133
Opsterland	13.202	83	23
Smallingerland	25.833	105	36
Weststellingwerf	11.757	88	11

Bron: CBS, bewerking FSP

Meer koop- dan huurwoningen

Zowel de provincie Fryslân als de regio Zuidoost Friesland heeft een hoog aandeel koopwoningen; respectievelijk 62 en 63 procent van de woningvoorraad. Landelijk ligt dat lager, namelijk op 57 procent. Het grootste deel van de huurwoningen is eigendom van woningcorporaties.

Voorraad woningen naar eigendom op 1 januari, 2021

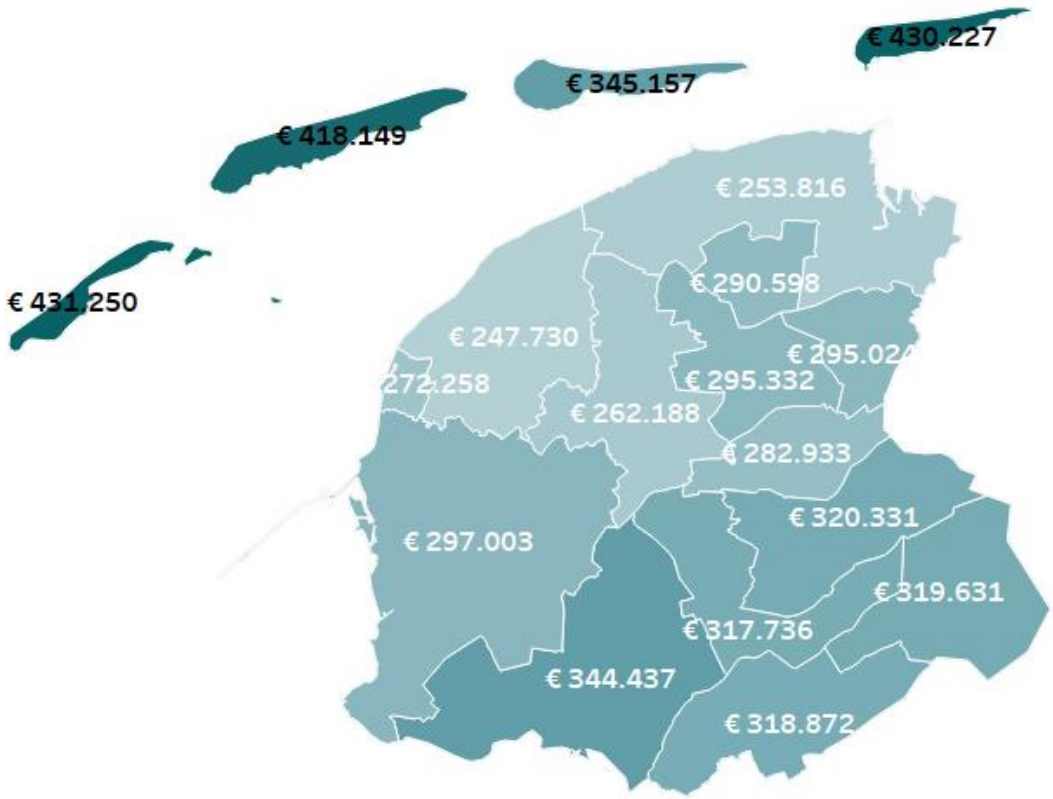

Bron: CBS, bewerking FSP

Gemiddelde verkoopprijs stijgt

Onderstaande kaart laat de gemiddelde verkoopprijs van woningen per gemeente zien. In heel Fryslân waren de verkochte woningen op de vier Waddeneilanden gemiddeld het duurst. In de regio Zuidoost Friesland waren de verkochte woningen in de gemeente Opsterland (€ 320.331) gemiddeld het duurst, maar dat bedrag ligt dicht bij de gemiddelde verkoopprijs in Heerenveen, Oost- en Weststellingwerf. In de gemeente Smallingerland waren de verkochte woningen gemiddeld het goedkoopst (€ 282.933).

Gemiddelde verkoopprijs woningen per Friese gemeente, 2021

Bron: CBS, bewerking FSP

De gemiddelde verkoopprijs van woningen stijgt zowel in Fryslân als landelijk. In Fryslân zijn woningen gemiddeld nog steeds goedkoper dan in Nederland. In 2021 werd een woning in de provincie Fryslân voor gemiddeld €290.253 verkocht, landelijk was dat €386.714. Zowel de gemeenten, provincie als Nederland laten een stijgende trend laten zien vanaf ongeveer 2013. De gemiddelde verkoopprijs van Nederland ligt behoorlijk boven die in Fryslân en de afzonderlijke gemeenten, maar in Zuidoost Friesland ligt de gemiddelde verkoopprijs in 2021 in de meeste gemeenten wel boven het Fries gemiddelde. Alleen in Smallingerland ligt de gemiddelde verkoopprijs in 2021 iets lager. De gemeenten Oost- en Weststellingwerf kenden het afgelopen jaar de grootste stijging, de gemiddelde verkoopprijs ligt daar respectievelijk ruim €66.000 en €54.000 hoger dan in 2020.

// SAMENLEVING

Voor de brede welvaart is het belangrijk dat iedereen kan deelnemen aan de samenleving en dat mensen vertrouwen op elkaar en op instituties zoals de overheid en het rechtssysteem. De sociale infrastructuur, zoals familieverbanden, buren, vrienden, en verenigingen, vormt daarbij de basis (CBS, 2015). Dit kan via verenigingen zoals sportclubs, door informele contacten die mensen hebben met vrienden, familie of collega's of door het doen van vrijwilligerswerk. Om zicht te krijgen op de sociale samenhang bestaat het thema samenleving in de brede welvaart uit vijf indicatoren, namelijk: contact met familie, vrienden en buren, eenzaamheid, het vertrouwen in instituties, het vertrouwen in mensen onderling en het aandeel inwoners dat vrijwilligerswerk doet.

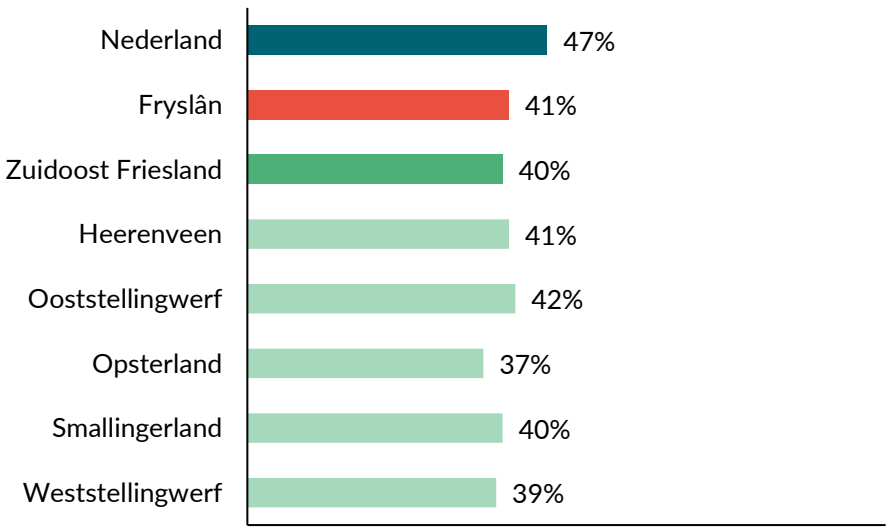
Contact met familie, vrienden en buren gedaald

In Zuidoost Fryslân had 70 procent van de inwoners van 15 jaar en ouder in 2020 minstens één keer per week contact met familie, vrienden en buren. In 2012 was dit aandeel nog 75 procent. Ook landelijk (-5%) en in Fryslân (-4%) is het aandeel dat wekelijks contact heeft met familie, vrienden en buren gedaald in dezelfde periode (CBS, 2020).

Veel eenzaamheid, maar minder dan landelijk

In Zuidoost Friesland is 40 procent van de inwoners in 2020 eenzaam. Dit is een groot aandeel, maar wel lager dan provinciaal (41%) en landelijk waar 47 procent van de inwoners eenzaam is. Als we kijken naar de gemeenten in Zuidoost Friesland dan zien we dat Ooststellingwerf (42%) iets hoger scoort dan het Friese gemiddelde. Andere gemeenten scoren gelijk of lager dan Fryslân. Opsterland (37%) heeft het laagste aandeel inwoners met eenzaamheid. De meeste mensen hebben behoefte aan sociaal contact. Ze willen graag deel uitmaken van een groep, ervaringen delen en kunnen aankloppen bij anderen voor steun. Als de hoeveelheid en/of de aard van contacten niet voldoen aan de behoefte van mensen, kunnen zij zich eenzaam voelen. Langdurige eenzaamheid gaat ten koste van het welbevinden van mensen en verhoogt het risico op gezondheidsproblemen (VZinfo, 2022). Eenzaamheid is van alle leeftijden, maar onder 75-plussers komt het vaker voor dan onder jongeren. Verder zijn laag- en middelbaaropgeleiden vaker eenzaam dan hoogopgeleide inwoners (FSP, 2021).

Percentage inwoners (18+) dat matig tot ernstig eenzaam is per regio, 2020

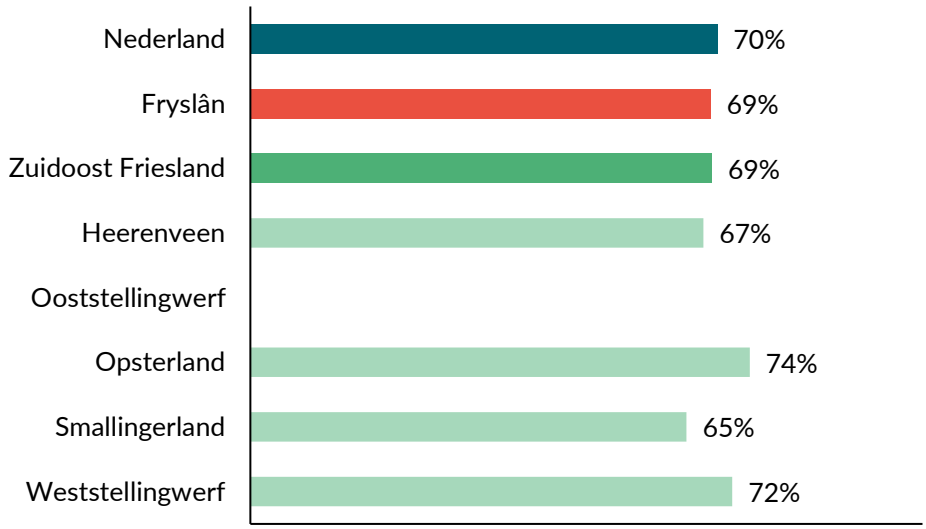

Bron: Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen, GGD Fryslân, bewerking FSP

Vertrouwen in instituties gestegen tijdens begin coronacrisis

In Zuidoost Friesland en in Fryslân had 69 procent van de inwoners in 2020 vertrouwen in instituties, zoals de Tweede Kamer, politie en rechters. Een jaar eerder was dat nog 62 procent. Ook landelijk (+7%) steeg het vertrouwen. Net als een jaar eerder is het vertrouwen in Smallingerland het laagst, namelijk 65 procent. In Opsterland (74%) en Weststellingwerf (72%) is het vertrouwen hoger dan provinciaal. Voor Ooststellingwerf zijn geen cijfers beschikbaar. Tijdens crisissen in een samenleving als gevolg van een externe dreiging wordt vaak een stijging van politiek vertrouwen waargenomen. Mensen zijn dan geneigd om zich eensgezind te scharen achter regeringsleiders en andere autoriteiten (SCP, 2021). Inmiddels is het vertrouwen in Fryslân in de regering en de Tweede Kamer lager dan voor de coronacrisis, blijkt uit onderzoek van Panel Fryslân (FSP, 2021).

Percentage inwoners (15+) dat vertrouwen heeft in de Tweede Kamer, politie en rechters per regio, 2020

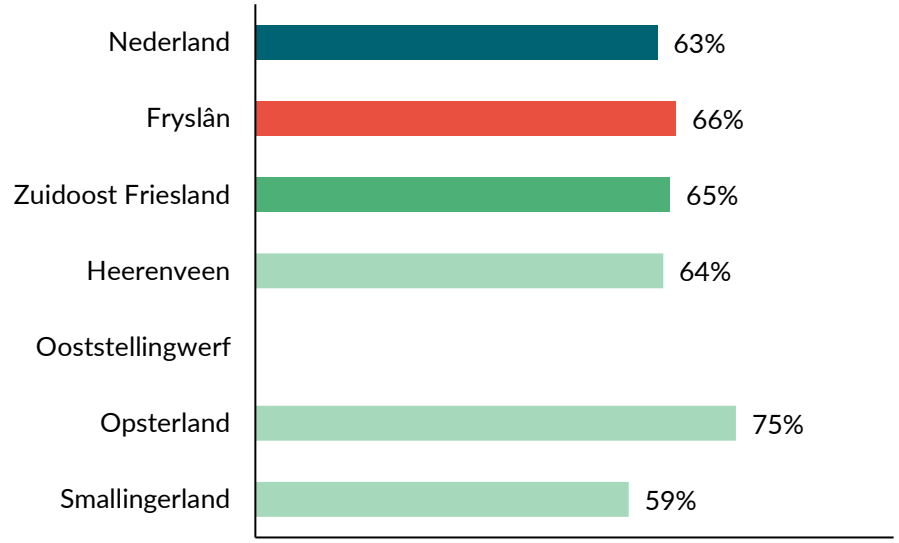

Bron: CBS, bewerking FSP

Vertrouwen in anderen stijgt

In Zuidoost Friesland heeft 65 procent van de inwoners in 2020 over het algemeen vertrouwen in anderen. In 2012 was dat nog 60 procent. Het vertrouwen in anderen in de regio is iets lager dan provinciaal (66%), maar wel hoger dan landelijk (63%). Vooral in Opsterland hebben inwoners veel vertrouwen in elkaar. Voor Ooststellingwerf zijn geen cijfers beschikbaar. Vertrouwen is onmisbaar in sociale relaties en essentieel voor het functioneren van de samenleving. Over het algemeen hebben inwoners met een laag opleidingsniveau minder vertrouwen in andere mensen dan hoogopgeleiden. Dit was ook voor de coronacrisis het geval, maar dit verschil is groter geworden naarmate de crisis langer duurde (FSP, 2021).

Percentage inwoners (15+) dat vindt dat anderen in het algemeen te vertrouwen zijn per regio, 2020

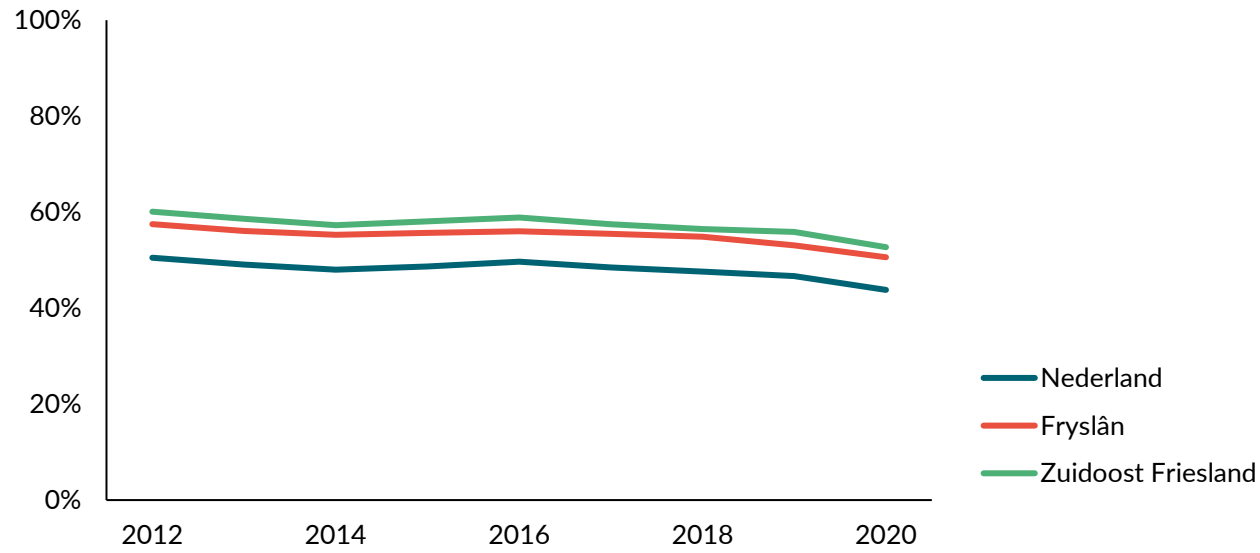

Bron: CBS, bewerking FSP

Aandeel vrijwilligerswerk daalt

Meer dan de helft van de inwoners (53%) van Zuidoost Friesland deed in 2020 vrijwilligerswerk. In 2012 was dat aandeel nog 60 procent. Ook provinciaal is het aandeel vrijwilligerswerk gedaald van 58 procent in 2012 naar 51 procent in 2020. Er zijn grote verschillen per gemeente in Zuidoost Friesland. In Weststellingwerf doet 45 procent van de inwoners vrijwilligerswerk, in Opsterland en Smallingerland 51 procent en in Heerenveen 52 procent. Voor Ooststellingwerf zijn dit jaar geen cijfers beschikbaar. In 2019 was dit de gemeente waar het meeste vrijwilligerswerk werd gedaan. De mate waarin vrijwilligers actief zijn is een belangrijke indicator van de sociale samenhang en voor de brede welvaart. Vrijwilligerswerk is een manier om met elkaar in contact te komen en een bijdrage te leveren aan de samenleving. Over het algemeen doen inwoners met een hoog opleidingsniveau vaker vrijwilligerswerk dan lager opgeleiden. Ook doen inwoners van dorpen vaker vrijwilligerswerk dan inwoners van grotere plaatsen (>5000 inwoners) (FSP, 2022).

Percentage inwoners (15+) dat vrijwilligerswerk heeft verricht voor organisaties of verenigingen per regio, 2012-2020

Bron: CBS, bewerking FSP

// VEILIGHEID

Veiligheid is essentieel voor een leefbare omgeving. Naarmate de leefomgeving onveiliger is, neemt doorgaans de participatie af en voelen mensen zich minder verantwoordelijk voor hun omgeving. Bovendien zijn mensen die zich veilig voelen gelukkiger en tevredener met het leven. Veiligheid heeft daarbij zowel een fysieke als een mentale dimensie. Fysieke onveiligheid leidt tot letsel of zelfs dodelijke slachtoffers. Het gevoel van onveiligheid kan ten koste gaan van participatie en verantwoordelijkheidsgevoel ten opzichte van de leefomgeving. Het thema veiligheid wordt met vier indicatoren in beeld gebracht, namelijk: vaak onveilig voelen in de buurt, het aantal ondervonden delicten, het aantal geregistreerde misdrijven en het rapportcijfer dat inwoners geven voor de veiligheid in hun dorp of wijk.

Minder vaak onveilig gevoel in de buurt

Voor de indicatoren 'vaak onveilig voelen in de buurt' en het aantal ondervonden delicten zijn geen nieuwe cijfers beschikbaar. Uit de regionale Monitor Brede Welvaart van vorig jaar bleek dat in Fryslân minder inwoners zich vaak onveilig voelen in de buurt (0,9%) vergeleken met het landelijk gemiddelde (1,4%). Gevoelens van onveiligheid hangen negatief samen met geluk en de tevredenheid met het leven (FSP, 2021).

Ook het aantal ondervonden delicten lag in Fryslân lager dan landelijk. Misdaad grijpt direct in op de kwaliteit van leven van slachtoffers (CBS, 2020). Zowel het feitelijke risico op slachtofferschap als het gevoel van (on)veiligheid doen ertoe.

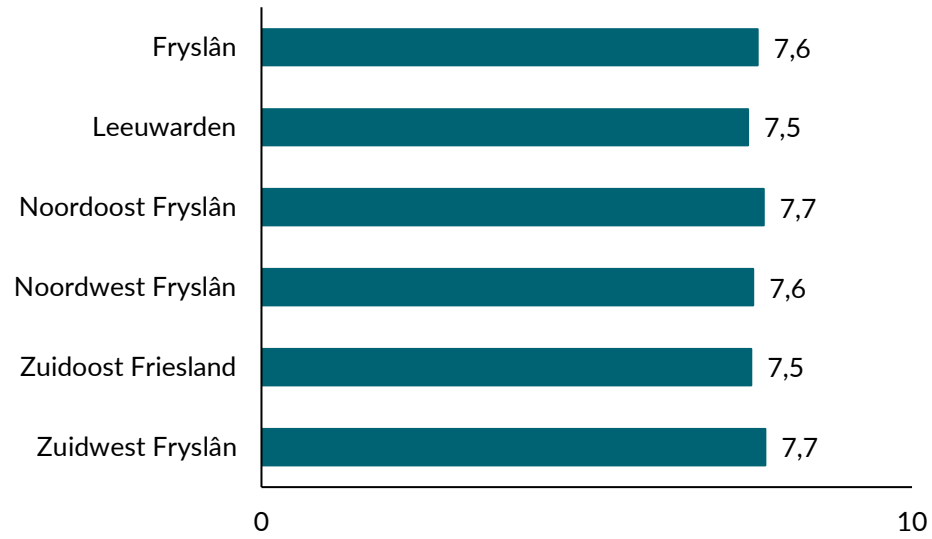
Minder geregistreerde misdrijven in Fryslân

Landelijk worden er gemiddeld 46 misdrijven per 1000 inwoners geregistreerd, ten opzichte van 34 misdrijven per 1000 inwoners in Fryslân. In Fryslân ligt dit gemiddelde aantal het laagst van alle provincies. Sinds 2010 is de geregistreerde criminaliteit in Fryslân met bijna een derde (31%) afgenomen, met een vergelijkbaar beeld voor landelijk. Overigens is deze trend al ouder. Vanaf de eeuwwisseling zien we een opzienbarende daling van het aantal geregistreerde misdrijven. Mogelijk houdt dit verband met een afname van de bereidheid tot aangifte doen. Niettemin is deze aanname noch bevestigd noch ontkracht, en lijkt het erop dat het niet de enige mogelijke verklaring is. Waarschijnlijk heeft een combinatie van preventie en handhaving ook invloed op de daling van het aantal registraties. Voor de regio Zuidoost Friesland zijn geen cijfers bekend, maar er zijn wel verschillen tussen de afzonderlijke gemeenten. In Opsterland en Ooststellingwerf ligt het aantal geregistreerde misdrijven behoorlijk onder het provinciaal gemiddelde, respectievelijk 21 en 25 geregistreerde misdrijven per 1000 inwoners. In 2020 is in Smallingerland het aantal geregistreerde misdrijven het hoogst, namelijk 42 per 1000 inwoners (CBS, 2021).

Tevreden over veiligheid in dorp of wijk

Over het algemeen zijn inwoners van Fryslân tevreden over de veiligheid in hun dorp of wijk. In Zuidoost Friesland waarderen de inwoners deze met een 7,5. Uit eerder onderzoek blijkt dat inwoners van grote(re) dorpen of steden ontevredener zijn dan in de kleine(re) dorpen (FSP, 2021). Dat wordt bevestigd in recent onderzoek in de regio Zuidoost Friesland (FSP, 2022). Ook speelt het type woning een rol. Mensen die in een huurwoning wonen geven een lager cijfer (7,1) voor de veiligheid in hun dorp of wijk dan eigenaren van een koopwoning (7,6). Een op de negen inwoners van Fryslân (11%) voelt zich wel eens onveilig in hun dorp of wijk. Dit komt vaker voor in grote(re) woonplaatsen, onder huurders en onder laagopgeleiden (FSP, 2021).

Gemiddeld rapportcijfer over tevredenheid veiligheid in dorp of wijk in Fryslân, 2020

Bron: Panel Fryslân (FSP)

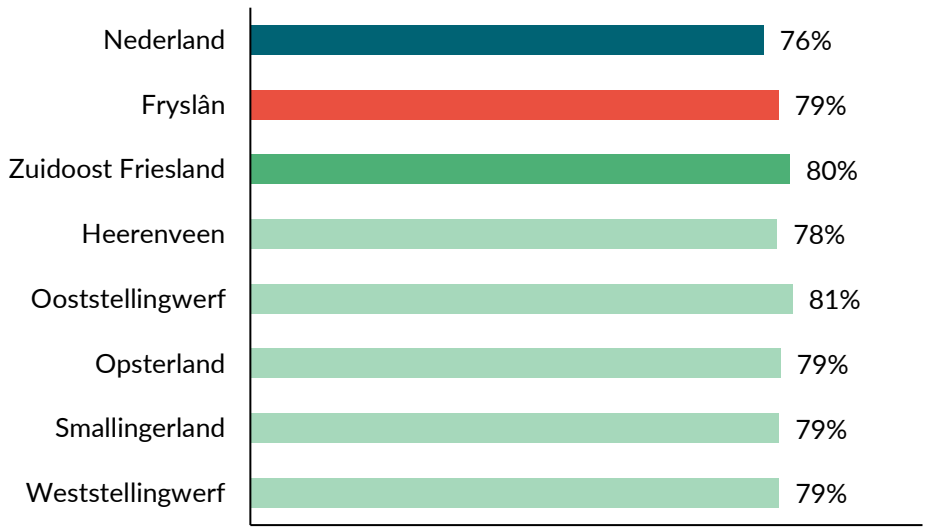
// VRIJE TIJD

Vrije tijd is de tijd die overblijft als de niet-vrijblijvende activiteiten, zoals (huishoudelijk) werk, zorg en studie gedaan zijn. Vrije tijd en de invulling daarvan zijn belangrijk voor het welbevinden van mensen. Naast ontspanning, zorgt het ook voor ontplooiing en ontmoeting met andere mensen. Ook kunnen vrijetijdsmogelijkheden op korte afstand positief zijn voor een prettig woonklimaat. Het thema vrije tijd wordt in beeld gebracht door vier indicatoren, namelijk: tevredenheid met vrije tijd, bezoek aan culturele activiteiten en voorstellingen, lidmaatschap verenigingen en attitude over toerisme.

Tevredenheid over vrije tijd gestegen

In de regio Zuidoost Friesland is 80 procent van de inwoners tevreden met de hoeveelheid vrije tijd. In 2019 was dit percentage nog 77 procent. Ook landelijk en in Fryslân (+2%) is de tevredenheid gestegen. Dat is opvallend, want sinds 2013 was er een dalende trend te zien in alle regio's. Wellicht heeft dit te maken met de coronapandemie. Tijdens de lockdown(s) veranderde de tijdsindeling van veel mensen, waardoor sommige inwoners wellicht meer vrije tijd overhielden. Als we kijken naar de gemeenten in Zuidoost Friesland, dan zien we dat Ooststellingwerf het hoogst scoort (81%) en inwoners van Heerenveen geven de laagste waardering voor hun vrije tijd (78%). Over het algemeen wordt in Nederland de meeste vrije tijd besteed aan mediagebruik, gevolgd door recreatieve activiteiten en ontspanning en sociale contacten (SCP, 2020).

Percentage inwoners (18+) dat tevreden is met hoeveelheid vrije tijd, per regio, 2020

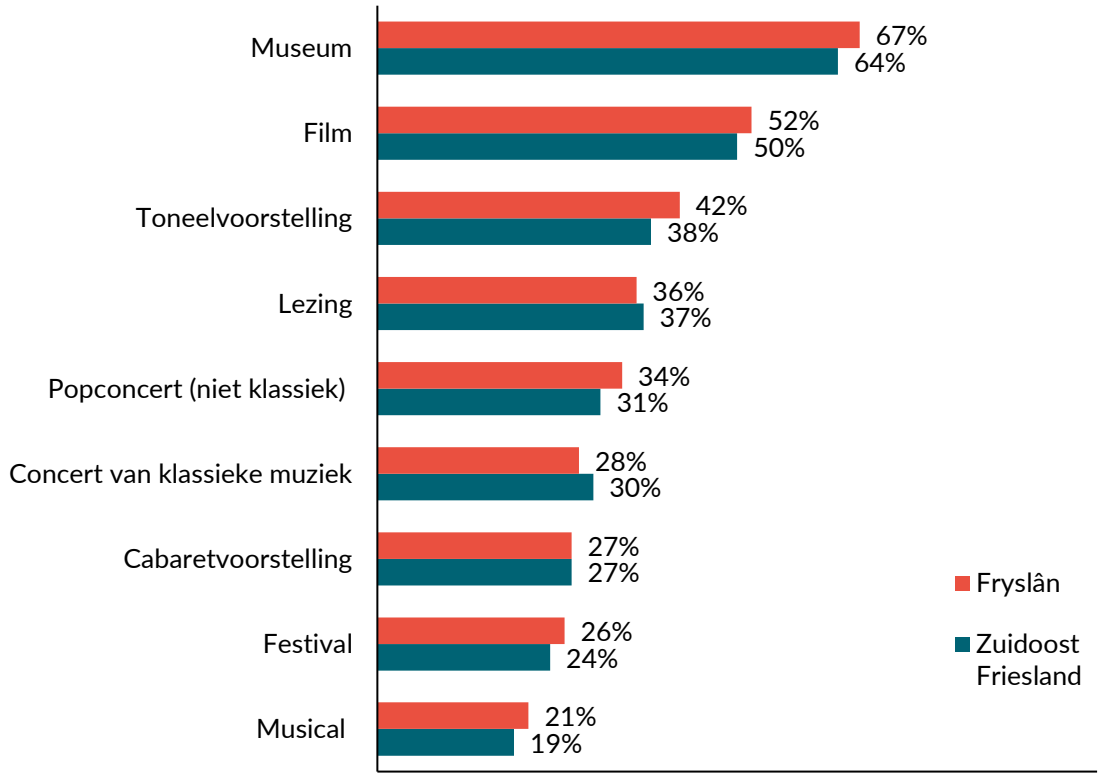

Bron: CBS, bewerking FSP

Museum en film meest populaire culturele activiteiten

In Zuidoost Friesland heeft 64 procent van de inwoners in 2019 een museum bezocht. Dat is lager dan het Friese gemiddelde (67%). Het bezoeken van een museum is de meest populaire culturele activiteit in zowel Fryslân als in Zuidoost Friesland, gevolgd door het bezoeken van een bioscoop (film). Inwoners van regio Zuidoost Friesland bezoeken iets minder culturele activiteiten en voorstellingen dan gemiddeld in Fryslân. Alleen lezingen en concerten van klassieke muziek werden in regio Zuidoost Friesland vaker bezocht dan het Friese gemiddelde. Over het algemeen geldt dat er grote verschillen zijn in opleidingsniveau. Hoogopgeleiden brengen vaker een bezoek aan culturele activiteiten dan laag- en middelbaar opgeleiden (FSP, 2019).

Percentage inwoners (18+) dat een bezoek aan culturele activiteit of voorstelling heeft gebracht per Fryslân en Zuidoost Friesland, 2019

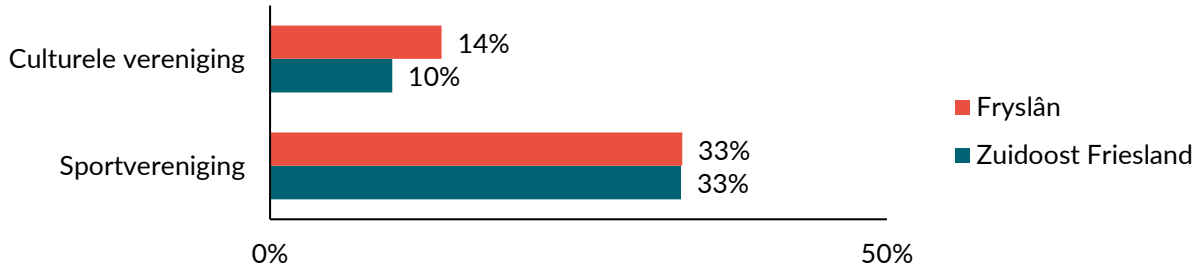

Bron: Panel Fryslân (FSP)

In Zuidoost Friesland minder inwoners lid van culturele vereniging

Veel vrijetijdsactiviteiten vinden binnen een vereniging plaats. In regio Zuidoost Friesland is 10 procent lid van een culturele vereniging, zoals een brassband, koor of toneelvereniging. Dat is lager dan het Friese gemiddelde van 14 procent. Qua leeftijden zijn 65-plussers het vaakst lid van een culturele vereniging en jongvolwassenen het minst vaak. Een derde van de inwoners (33%) van zowel Fryslân als Zuidoost Friesland is lid van een sportvereniging. Qua leeftijden zijn er geen grote verschillen. Hoogopgeleiden zijn vaker lid van een sportvereniging dan laagopgeleiden. Ook zijn er verschillen tussen grootte van woonplaats. Op het platteland zijn inwoners vaker lid van een sportvereniging dan in de grotere plaatsen (>5000 inwoners (FSP, 2021).

Percentage inwoners (18+) dat lid is van een sport-of culturele vereniging per Fryslân en Zuidoost Friesland, 2021

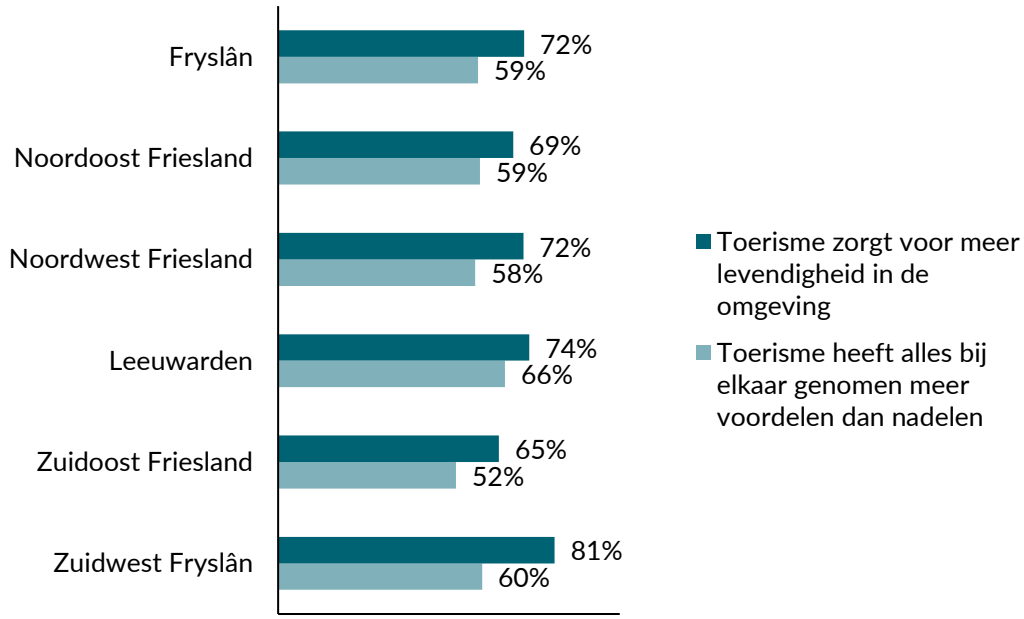
Bron: Panel Fryslân (FSP)

In Zuidoost Friesland minder enthousiasme over toerisme

Bijna twee derde (65%) van de inwoners van Zuidoost Friesland vindt dat toerisme voor meer levendigheid zorgt in hun woonomgeving. Dit is lager dan het Friese gemiddelde (72%) en ook lager dan andere regio's in Fryslân. Wellicht heeft dit te maken met het feit dat Zuidoost Friesland minder toeristisch is dan andere regio's. Geen van de Friese elf steden ligt bijvoorbeeld in deze regio. Door toerisme zijn er meer evenementen en voorzieningen en kunnen bewoners in contact komen met bezoekers uit andere gebieden.

Ruim de helft, 52 procent van de inwoners van Zuidoost Friesland vindt dat toerisme, alles bij elkaar genomen, meer voordelen dan nadelen heeft. Ook dit percentage is lager dan het Friese gemiddelde (59%) en andere regio's. Een derde (32%) van de inwoners van Zuidoost Friesland vindt dat de voor- en nadelen in balans zijn. Zeven procent vindt dat er meer nadelen zijn dan voordelen en 9 procent weet het niet.

Percentage inwoners (18+) dat vindt dat toerisme voor meer levendigheid zorgt/meer voordelen dan nadelen heeft, 2019

Bron: Panel Fryslân (FSP)

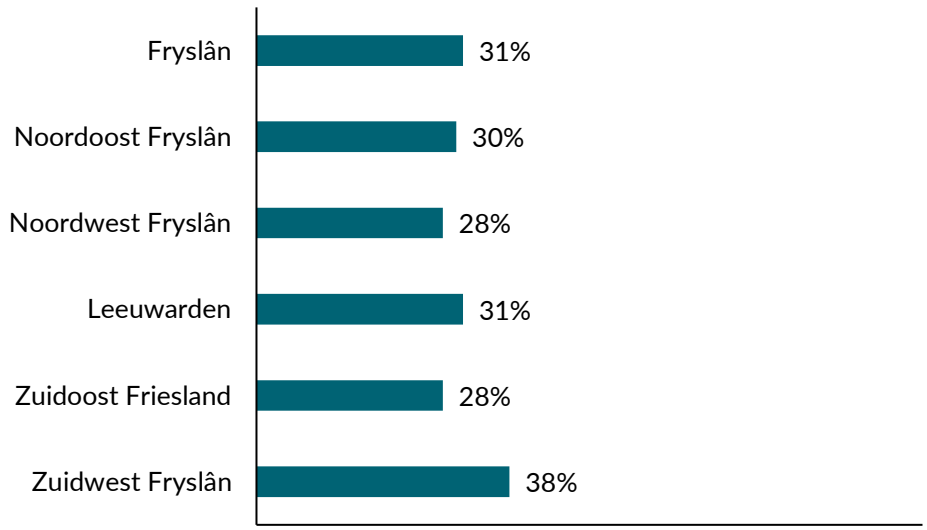
// LANDSCHAP EN MILIEU

Om goed te kunnen leven, wonen, werken en recreëren is een aantrekkelijke leefomgeving van groot belang Ruimte, groen, frisse lucht en een aantrekkelijk landschap dragen in hoge mate bij aan de brede welvaart. Mensen die leven in een groene omgeving voelen zich gezonder en komen minder vaak met gezondheidsklachten bij de huisarts. Het thema landschap en milieu wordt in beeld gebracht door vijf indicatoren, namelijk: zorgen over achteruitgang landschap, attitude over klimaatverandering, aandeel woningen met zonnepanelen, broeikasemissie en uitstoot van fijnstof [4].

Zorgen over achteruitgang landschap

Het Friese landschap is een belangrijk onderdeel voor het leven van veel inwoners van Zuidoost Friesland. De aantrekkelijkheid van het landschap wordt gewaardeerd met gemiddeld een 8,2 in de regio. Dat is iets hoger dan het Friese gemiddelde (8,1). Ondanks dat hoge cijfer zijn er wel zorgen over de achteruitgang van het landschap. Iets meer dan een kwart (28%) van de inwoners van Zuidoost Friesland vindt dat de kwaliteit van het Friese landschap in de afgelopen vijf jaar (erg) achteruit is gegaan. Dit aandeel is iets lager dan provinciaal (31%). Uit eerder onderzoek van het FSP bleek dat inwoners zich vooral zorgen maakten over het eentonige landschap en de afname van biodiversiteit en weidevogels. Ook megastallen en windmolens worden regelmatig genoemd (FSP, 2018).

Percentage inwoners (18+) dat vindt dat het Friese landschap in de afgelopen vijf jaar (erg) achteruit is gegaan, 2020

Bron: Panel Fryslân (FSP)

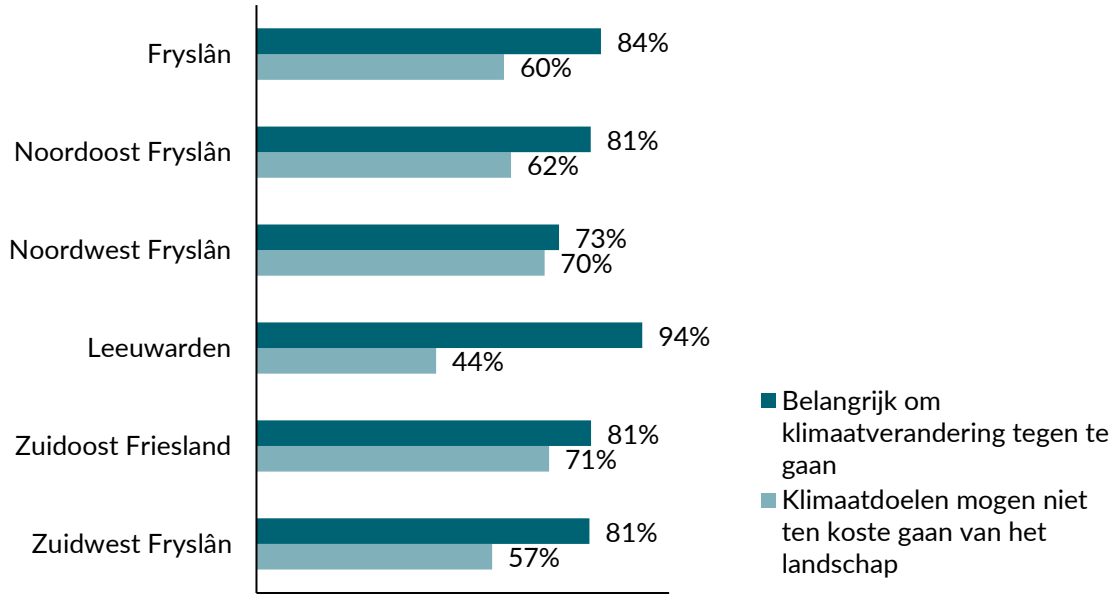
Belangrijk om klimaatverandering tegen te gaan, maar niet ten koste van landschap

Het klimaat verandert en de temperatuur op aarde stijgt. Dit komt door de toename van broeikasgassen in de lucht. Klimaatverandering heeft grote gevolgen voor mens, natuur en milieu. Daarom neemt Nederland maatregelen om zich aan te passen aan de gevolgen van klimaatverandering en om verdere klimaatverandering te beperken. Eén van de belangrijkste maatregelen is de overgang naar een energiesysteem waarbij nauwelijks CO2 vrij komt (Rijksoverheid, 2021).

[4] De indicatoren natuur en bosgebieden, gemiddelde afstand tot openbaar groen en kwaliteit van zwemwater zijn in deze editie niet toegevoegd, omdat er geen nieuwe cijfers zijn verschenen.

Veel inwoners (81%) van Zuidoost Friesland vinden het belangrijk om klimaatverandering tegen te gaan. Echter vindt 71 procent ook dat het nastreven van klimaatdoelen niet ten koste mag gaan van het landschap. Dit is een lastige tegenstelling, omdat een duurzaam energiesysteem meer ruimte vergt en zichtbaarder is in het landschap, door bijvoorbeeld windmolens en zonneparken.

Percentage inwoners (18+) dat het belangrijk vindt om klimaatverandering tegen te gaan/ dat vindt dat klimaatdoelen niet ten koste mogen gaan van het landschap, 2021

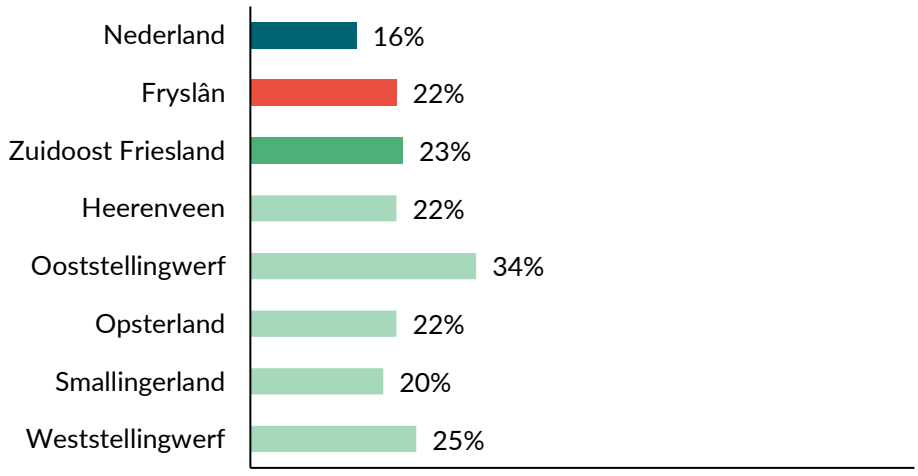

Bron: Panel Fryslân (FSP)

Aantal woningen met zonnepanelen toegenomen

Inwoners gaan steeds vaker zelf aan de slag met de energietransitie. De afgelopen jaren is het aantal woningen met zonnepanelen toegenomen. In 2012 had nog maar één procent van de woningen in Fryslân zonnepanelen op het dak. In 2020 had 23 procent van de woningen in Zuidoost Friesland en 22 procent van de Friese woningen zonnepanelen. Landelijk is het gemiddelde lager met 16 procent. Als we kijken naar de gemeenten in Zuidoost Friesland dan zien we dat vooral in Ooststellingwerf veel woningen (34%) zonnepanelen hebben. In Smallingerland is het percentage (20%) het laagst.

Percentage woningen met zonnepanelen op het dak per regio, 2020

Bron: CBS, bewerking FSP

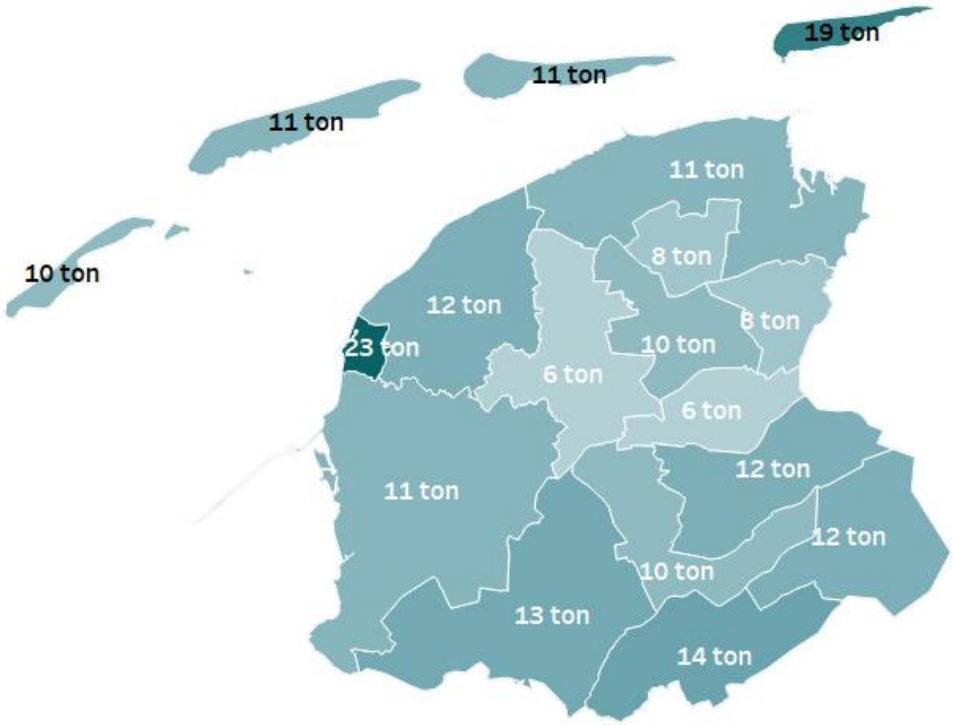
Broeikasemissie in Zuidoost Friesland licht gedaald

In Zuidoost Friesland werd in 2019 10,8 ton CO2-equivalent per inwoner uitgestoten. De uitstoot van broeikasgassen in deze regio is met 1,9 ton gedaald sinds 2015. Provinciaal wordt gemiddeld 11,4 ton per inwoner uitgestoten. Als we inzoomen op de gemeenten in de regio, dan zien we grote verschillen. In Smallingerland worden de minste broeikasgassen uitgestoten, namelijk 6,2 ton per inwoner. Weststellingwerf (13,9 ton) scoort boven het Friese gemiddelde. Een hogere uitstoot kan veroorzaakt worden door relatief meer zware industrie, autowegen, landbouw en/of toerisme ten opzichte van het aantal inwoners.

Wat is CO2-equivalent?

Een samenvoeging van verschillende soorten broeikasgassen: koolstofdioxide (CO2), lachgas, methaan en de fluorhoudende gassen. Om de invloed van de verschillende broeikasgassen te kunnen optellen worden de uitstootcijfers omgerekend naar CO2-equivalent.

Broeikasemissie in tonnen per inwoner naar Friese gemeente, 2019

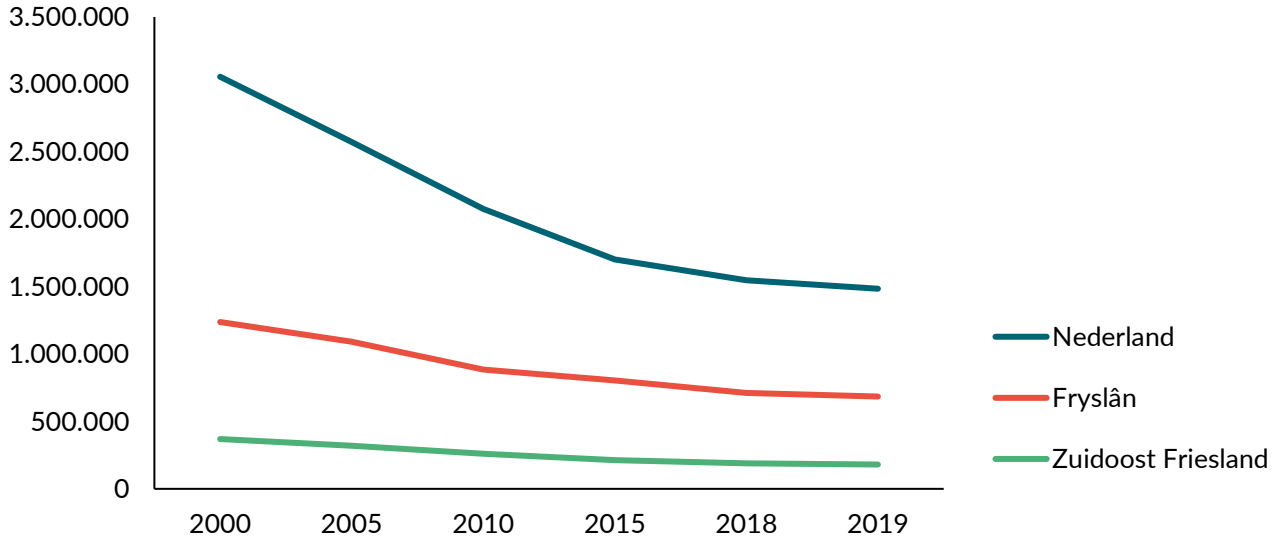

Bron: CBS, bewerking FSP

De helft minder uitstoot van fijnstof

De uitstoot van fijnstof in Zuidoost Friesland is sinds het jaar 2000 met 51 procent afgenomen. In 2019 werd er 180.500 kg fijnstof (PM2,5) per km2 uitgestoten, ten opzichte van 369.300 kg in 2000. Ook landelijk (-51%) en in Fryslân (-45%) is de uitstoot van fijnstoot met ongeveer de helft afgenomen. Als we kijken naar de gemeenten in Zuidoost Friesland dan is de uitstoot van fijnstof het hardst gedaald in Opsterland (-74%). In Weststellingwerf is de afname -51 procent, in Heerenveen -47 procent, in Ooststellingwerf -43 procent en in Smallingerland -41 procent. Heerenveen en Smallingerland zijn de gemeenten met de hoogste uitstoot in Zuidoost Friesland. In deze gemeenten is ook de meeste industrie te vinden. Fijnstof (PM2,5) is een verzamelnaam voor hele kleine deeltjes (waarvan de diameter kleiner is dan 2,5 micrometer) die in de lucht zweven. Het is een vorm van luchtvervuiling, onder andere afkomstig van het verkeer, veehouderijen en industrie. Teveel fijnstof in de lucht schaadt de gezondheid van mensen.

Jaarlijkse gemiddelde fijnstof emissie naar lucht, uitgedrukt in kg PM2,5 per km2), 2000-2019

Bron: CBS, bewerking FSP

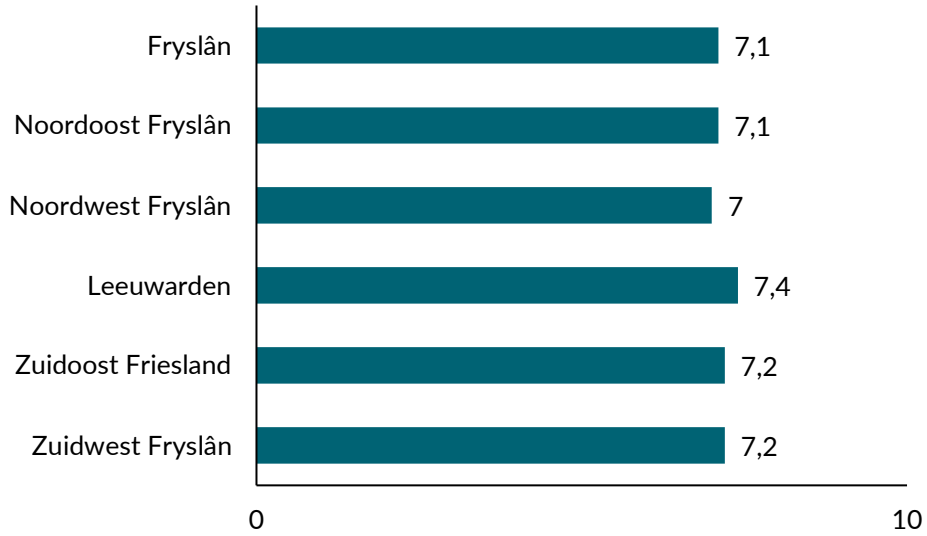
// BEREIKBAARHEID

Bereikbaarheid van voorzieningen, informatie, werk en contacten lijkt steeds belangrijker te worden, zowel fysiek als digitaal. De fysieke mobiliteit is de afgelopen eeuw sterk toegenomen. Het wegennet is verbeterd, het autogebruik gestegen en het openbaar vervoer uitgebreid. Daardoor is het gemakkelijker geworden om afstanden te overbruggen en hoeft het leven zich niet meer uitsluitend in de nabije omgeving van de woning af te spelen. De digitale bereikbaarheid wordt ook steeds belangrijker. Vooral nu zoveel mensen thuis moeten werken in verband met de corona-maatregelen. Het thema bereikbaarheid wordt in beeld gebracht door vier indicatoren, namelijk: tevredenheid met voorzieningen, afstand tot voorzieningen, tevredenheid met internetverbinding en het dekkingspercentage van internet.

Meer tevredenheid over voorzieningen in Zuidoost Friesland

De inwoners van Zuidoost Friesland waarderen de voorzieningen in hun dorp of wijk gemiddeld met een 7,2. Dat is iets hoger dan het Friese gemiddelde. Alleen regio Leeuwarden scoort hoger dan Zuidoost Friesland. Over het algemeen geldt dat inwoners in Fryslân meer tevreden zijn naarmate een kern meer inwoners telt. In woonkernen met minder dan 500 inwoners geven inwoners gemiddeld een 6,3, terwijl dit in woonkernen met meer dan 15.000 inwoners gemiddeld een 7,4 is. Wellicht komt dit omdat in kleinere dorpen over het algemeen minder voorzieningen beschikbaar zijn. Inwoners van Fryslân vinden de supermarkt, het treinstation, de basisschool en de huisarts de belangrijkste voorzieningen (FSP, 2021).

Gemiddeld rapportcijfer (1-10) tevredenheid voorzieningen in Fryslân en regio's, 2020

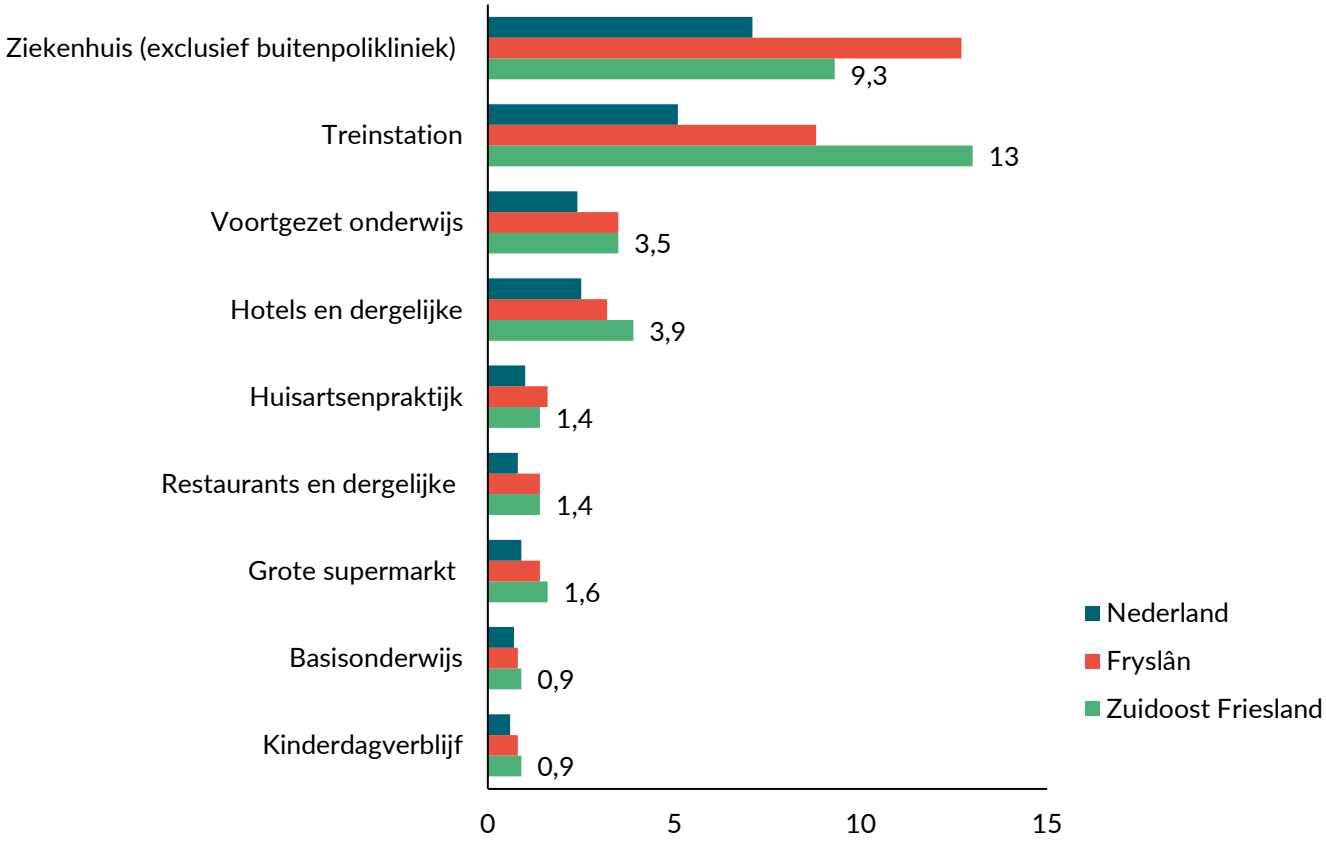

Bron: Panel Fryslân (FSP)

Afstand tot voorzieningen groter in Zuidoost Friesland

De gemiddelde afstand tot voorzieningen in Zuidoost Friesland is groter dan landelijk, vanwege het plattelandskarakter van de regio Inwoners van Zuidoost Friesland moeten daardoor meer kilometers afleggen dan de gemiddelde Nederlander. Vooral de afstand tot een ziekenhuis en een treinstation ligt ver boven het Nederlands gemiddelde. Deze regionale voorzieningen bevinden zich vooral in de grotere plaatsen. De afstanden tot basisonderwijs en kinderopvang verschillen het minst met het landelijk gemiddelde. In Zuidoost Friesland is de afstand tot een ziekenhuis (9,3 km) kleiner dan gemiddeld in Fryslân (12,7 km). Daarentegen is de afstand tot een treinstation (13 km) veel groter dan het Friese gemiddelde (8,8 km). In Zuidoost Friesland is alleen een treinstation in Heerenveen en Wolvega. Wellicht komt daar verandering in met de komst van de Lelylijn.

Gemiddelde afstand in km tot voorzieningen in Fryslân, Nederland en Zuidoost Friesland, 2020

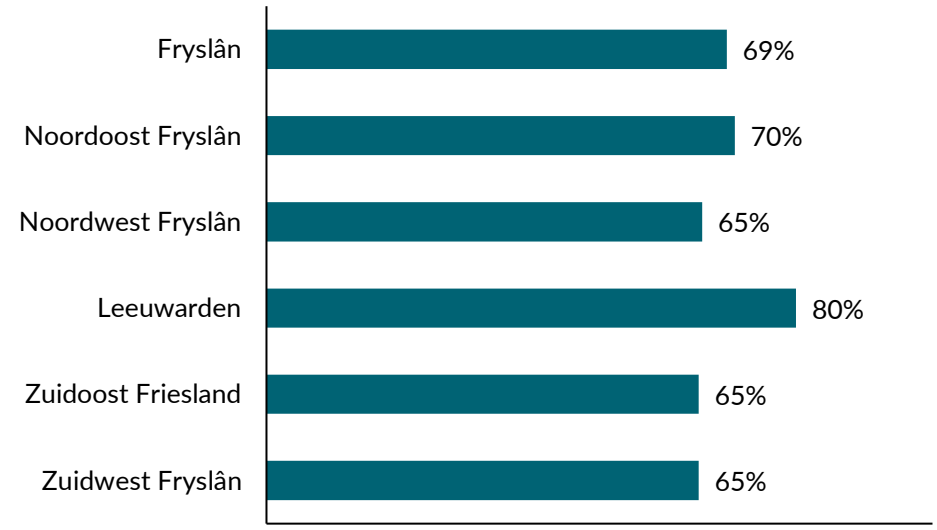

Bron: CBS, bewerking FSP

Minder tevredenheid over internetverbinding in Zuidoost Friesland

Van de inwoners van Zuidoost Friesland is 65 procent tevreden met hun internetverbinding. Dat is lager dan het Friese gemiddelde, waar 69 procent van de inwoners tevreden is. Vooral in regio Leeuwarden (80%) is het percentage hoger. In dichtbevolkte gebieden zijn over het algemeen snellere internetverbindingen beschikbaar. Een goede internetverbinding wordt steeds belangrijker in de snel veranderende digitale wereld.

Percentage inwoners (18+) dat (zeer) tevreden is met hun internetverbinding per regio, 2020

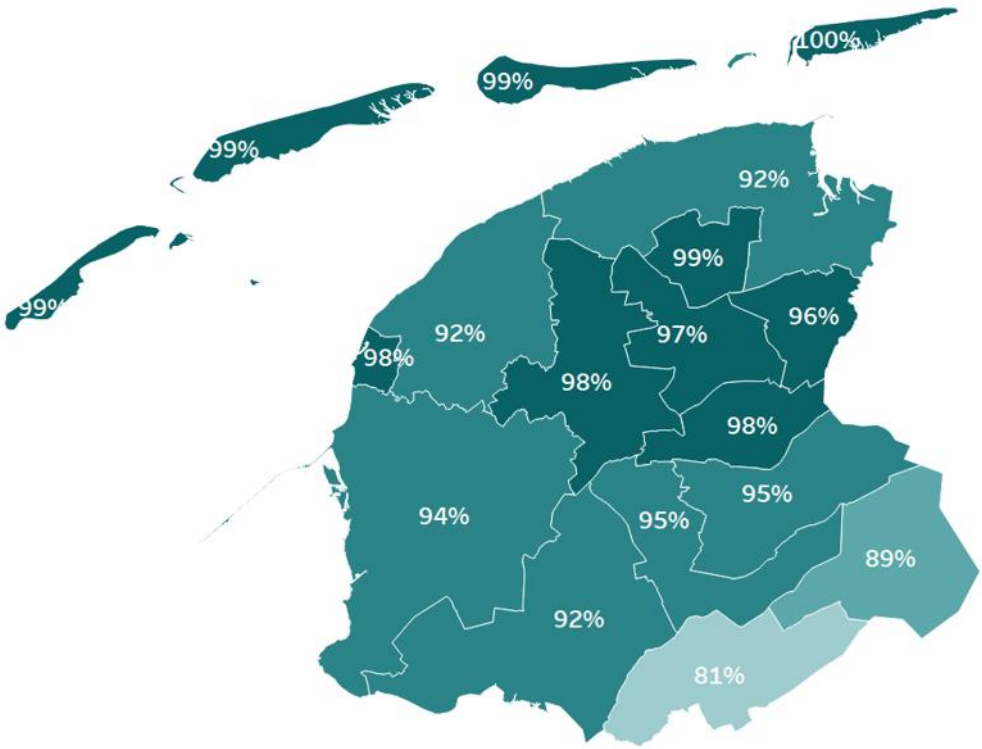

Bron: Panel Fryslân (FSP)

Stellingwerven laagste internetdekking

In Fryslân heeft 95 procent van de woningen minimaal 100 mb/s internet. Landelijk is dat 99 procent. Als we kijken naar de gemeenten in Zuidoost Friesland, dan zien we dat Weststellingwerf met 81 procent de laagste dekking heeft van Fryslân. Ook in Ooststellingwerf is de dekking (89%) relatief laag. In Opsterland en Heerenveen is de dekking hetzelfde als het Friese gemiddelde (95%). Alleen in Smallingerland is het dekkingspercentage met 98 procent hoger dan gemiddeld. 100 mb/s wordt als voldoende gezien voor het meeste internetgebruik. Alleen bij meerdere gebruikers tegelijkertijd en zwaar gebruik kan dit problemen geven. Snelheden onder 100 mb/s zijn vaak niet geschikt voor gemiddeld gebruik. Zowel landelijk als in Fryslân wordt gewerkt om de dekkingsgraad te verhogen.

Dekkingspercentage <100mb/s vast internet per Friese gemeente, 2020

Bron: Ministerie EZK, bewerking FSP

// BREDE WELVAART LATER

Naast de dimensie *hier en nu*, die met een aantal thema's in het eerste deel aan bod kwam, kent brede welvaart nog twee dimensies: *later* en *elders*. In de dimensie *later* staat de vraag centraal welke hulpbronnen toekomstige generaties nodig hebben om in een vergelijkbare mate van brede welvaart te leven als de huidige generatie (CBS, 2021). Het gebruik van bepaalde vormen van kapitaal door de huidige inwoners van de regio kan ertoe leiden dat deze niet langer of in beperktere mate beschikbaar zijn voor de toekomstige inwoners. Met andere woorden: in hoeverre heeft de huidige welvaart een effect op latere generaties, in het land, de provincie, regio en gemeente?

Het gaat daarbij om vier kapitaalvormen, namelijk economisch-, natuurlijk-, menselijk- en sociaal kapitaal. Elk van deze kapitaalvormen heeft effect op de latere brede welvaart, in positieve of negatieve zin: huidig beleid en een huidige leefwijze kunnen ten koste gaan van latere welvaart, of kunnen bijdragen aan het zekerstellen van welvaart voor latere generaties. Inzicht in hoe deze kapitaalvormen er *nu* in een regio voor staan is daarom essentieel. Zo kan worden nagegaan wat er nodig is om de kapitaalvormen duurzaam te beschermen of verbeteren, en bedreigingen af te wenden.

// ECONOMISCH KAPITAAL

Eén van de vier perspectieven is het economisch kapitaal. We kijken naar economisch kapitaal omdat dit iets zegt over het vermogen en de financiële (schuld)positie van toekomstige generaties. Als we nu niet zuinig zijn met financieel kapitaal, dan zadelen we latere generaties met grote schulden op. Om die reden is het bijvoorbeeld niet verstandig om de staatsschuld verder op te laten lopen voor onze huidige kwaliteit van leven als daar verder geen vooruitgang op één van de andere kapitaalvormen tegenover staat. Het thema economisch kapitaal omvat in de huidige regionale Monitor Brede Welvaart twee indicatoren: de gemiddelde schuld per huishouden en het mediaan vermogen van huishoudens.

Gemiddelde schuld per huishouden

Schulden van nu kunnen iets zeggen over het financieel kapitaal van toekomstige generaties. Wanneer schulden doorgeschoven worden naar volgende generaties, hebben deze generaties hogere lasten en dus minder bestedingsvrijheid. In 2020 lag de gemiddelde schuld per huishouden in de regio Zuidoost Friesland op €95.000. Dit is een stuk lager dan het landelijke gemiddelde van €109.800, maar hoger dan het Friese gemiddelde van €90.200. Fryslân heeft landelijk gezien na Groningen de laagste gemiddelde schuld per huishouden.

Gemiddelde van de schulden van particuliere huishoudens in euro´s per huishouden, 2020

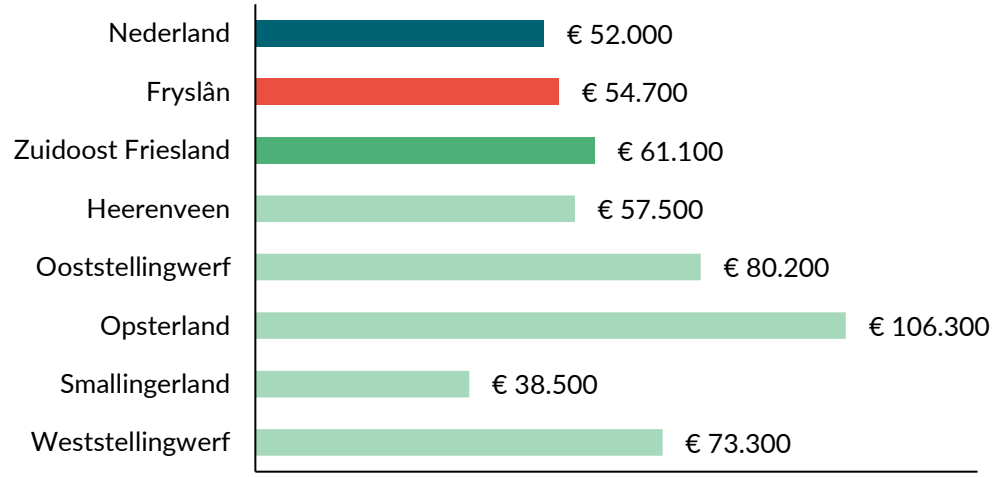

Bron: CBS, bewerking FSP

Mediaan vermogen van huishoudens gestegen

De mediaan met betrekking tot vermogen van huishoudens geeft het saldo van bezittingen minus schulden weer. Wat betreft bezittingen gaat het dan met name om de marktwaarde van de eigen woning en spaartegoeden. Aangezien dit vermogen deels via vererving over gaat op toekomstige generaties heeft dit invloed op hun kwaliteit van leven. Het mediaan vermogen in regio Zuidoost Friesland bedraagt €61.100 waarmee dit hoger ligt dan het landelijke (€52.000) en provinciale gemiddelde (€54.700). Van de regiogemeenten heeft Opsterland met €106.300 veruit het hoogste mediaan vermogen, en Smallingerland het laagste met €38.500. Door de stijgende huizenprijzen neemt het vermogen van huishoudens sinds 2014 flink toe. Dat geldt voor deze regio, maar ook landelijk en provinciaal.

Mediaan vermogen van huishoudens in euro´s. 2019

Bron: CBS, bewerking FSP

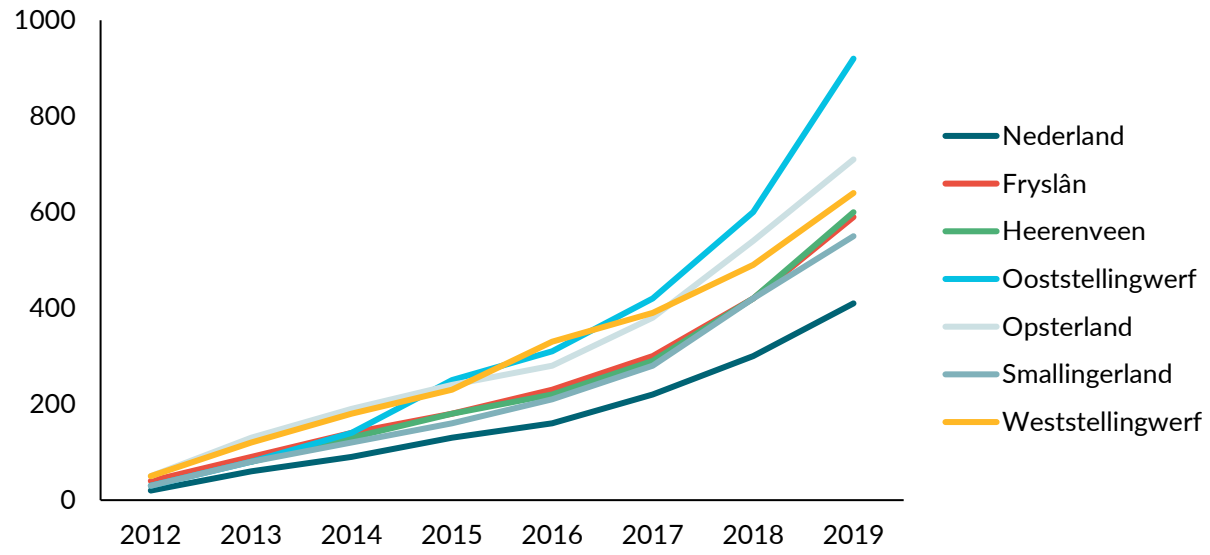
// NATUURLIJK KAPITAAL

Bij natuurlijk kapitaal gaat het erom hoe de huidige generatie met de natuurlijke voorraden, zoals fossiele brandstoffen, natuur, lucht, water en bodem omgaat. In hoeverre worden de voorraden uitgeput of door vervuiling onbruikbaar gemaakt? In deze regiorapportage omvat het thema 'natuurlijk kapitaal' vier indicatoren: particuliere zonne-energie, emissies van fijnstof naar lucht, fosfaat- en stikstofuitscheiding van de landbouw.

Meeste zonne-energie in Ooststellingwerf

In Ooststellingwerf werd gemiddeld 920 watt aan zonne-energie geproduceerd per woning in 2019, ten opzichte van 590 watt in Fryslân. Dit cijfer wordt uitgerekend door het totale vermogen van zonne-energie op te tellen en dat te delen door het totaal aantal woningen. Het gemiddelde vermogen per woning is flink gestegen sinds 2012. Toen werd gemiddeld nog maar 40 watt per woning geproduceerd in Fryslân. Naast Ooststellingwerf scoren ook Opsterland (710 watt), Weststellingwerf (640 watt) en Heerenveen (600 watt) boven het Friese gemiddelde. Alleen Smallingerland (550 watt) scoort iets lager dan provinciaal. Voor de regio Zuidoost Friesland zijn geen cijfers beschikbaar. Collectieve vormen van energieopwekking tellen in dit cijfer niet mee.

Totale vermogen van zonnepaneleninstallaties in watt gedeeld door het totaal aantal woningen, 2012-2019

Bron: CBS, bewerking FSP

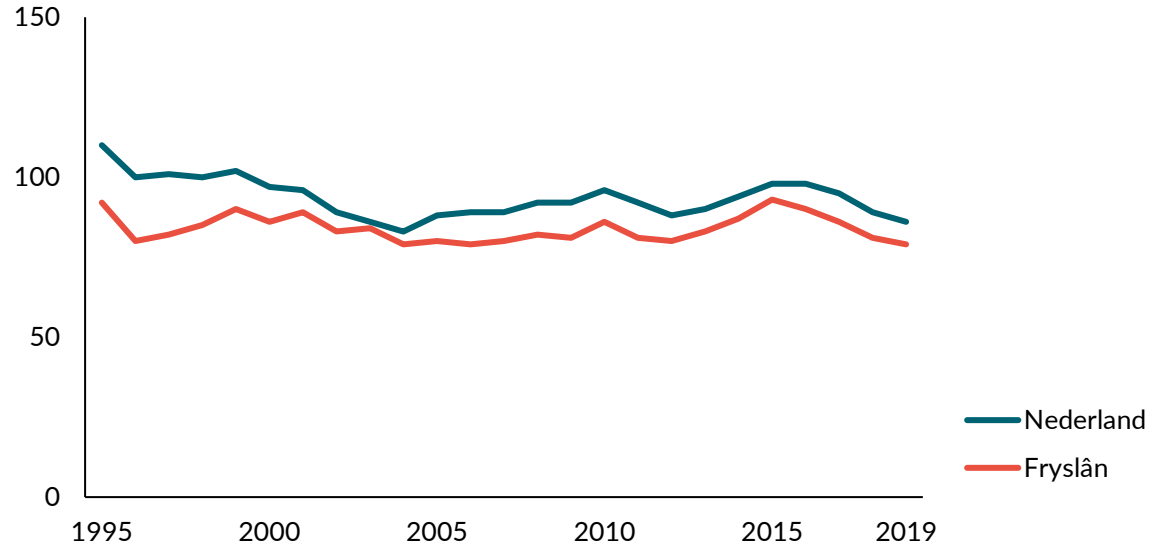
Helft minder uitstoot van fijnstof

De uitstoot van fijnstof in Zuidoost Friesland is sinds het jaar 2000 met 51 procent afgenomen. Als we kijken naar de gemeenten in Zuidoost Friesland is de uitstoot van fijnstof het hardst gedaald in Opsterland (-74 procent). In Weststellingwerf is de afname -51 procent, in Heerenveen -47 procent, in Ooststellingwerf -43 procent en in Smallingerland -41 procent. Heerenveen en Smallingerland zijn de gemeenten met de hoogste uitstoot in Zuidoost Friesland. In deze gemeenten vindt ook de meeste industrie plaats. Deze indicator is ook onderdeel van het thema Landschap & Milieu in het deel Hier en Nu. Voor details verwijzen we terug naar dat hoofdstuk.

Fosfaatuitscheiding neemt af

In Fryslân werd 79 kilogram per hectare fosfaat uitgescheiden in het jaar 2019. Dat aantal is gedaald sinds 1995 toen nog 92 kilogram werd uitgescheiden. Ook is aantal kilogram fosfaat per hectare lager dan landelijk (86 kg). Fosfaatuitscheiding is de hoeveelheid fosfaat die door dierlijke mest wordt uitgescheiden. Fosfaat blijft lang in het grondwater en heeft daardoor invloed op de biodiversiteit in de toekomst. De hoeveelheid fosfaat is afhankelijk van zowel het aantal dieren als van de fosfaatuitscheiding per dier. Er zijn geen cijfers beschikbaar voor regio Zuidoost Friesland en de vijf afzonderlijke gemeenten.

Uitgescheiden hoeveelheid fosfaat in dierlijke mest in kg per hectare uitgedrukt in P205, 1995 - 2019

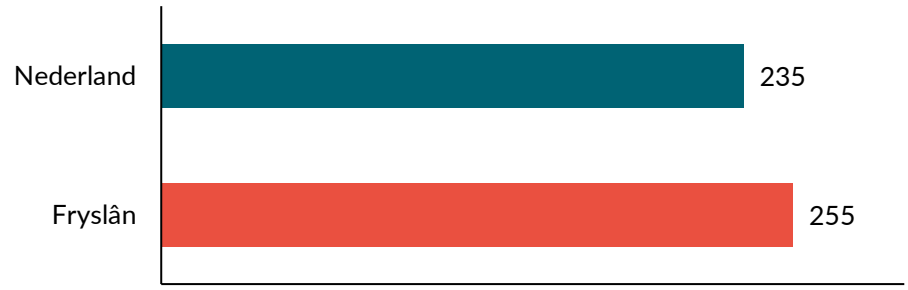

Bron: CBS, bewerking FSP

Meer stikstofuitscheiding in Fryslân

Stikstof staat hoog op de politieke agenda vanwege klimaatafspraken. Stikstofuitstoot van de landbouw is de hoeveelheid stikstof die door dierlijke mest wordt uitgescheiden. De stikstof die tijdens mestopslag binnen en buiten stallen is verdampt wordt daarbij niet meegerekend. In 2019 werd in Fryslân 255 kilogram stikstof per hectare uitgescheiden, ten opzichte van 235 kilogram landelijk. Sinds 2010 is het aantal kilogram stikstof per hectare zowel landelijk (+4%) als in Fryslân (+8%) licht gestegen. De gevolgen van stikstof van de landbouw werken jarenlang door in het ecosysteem. Daarbij is het wel belangrijk om onderscheid te maken in hoe er met de mest wordt omgegaan; verschillende methoden van mestverwerking beïnvloeden het ecosysteem verschillend. De cijfers zijn niet op regionaal en gemeentelijk niveau beschikbaar.

Totale stikstofuitscheiding in dierlijke mest in kilogram per hectare, 2019

Bron: CBS, bewerking FSP

// MENSELIJK KAPITAAL

Voor toekomstige generaties is voldoende menselijk kapitaal belangrijk om brede welvaart te kunnen voortbrengen en op peil te houden. Daarbij gaat het om scholing, vaardigheden, kennis en competenties van mensen om bij te dragen aan de economie, de gemeenschap en persoonlijk welzijn. Het menselijk kapitaal omvat drie indicatoren: arbeidsduur per week, hoogopgeleide bevolking en ervaren gezondheid.

Arbeidsduur per week

De omvang van de gemiddelde arbeidsduur (per persoon per week) zegt iets over de mate waarin de werkende bevolking actief is op de arbeidsmarkt. Meer activiteit betekent een verhoging van het menselijk kapitaal. Dit kan positief doorwerken op de toekomst, maar ook negatieve effecten hebben op bijvoorbeeld iemands gezondheid. In 2020 lag het gemiddeld aantal gewerkte uren in Zuidoost Friesland op 26,8 uur. Dit is nagenoeg gelijk aan Nederland, waar dit 26,9 uur is. In Fryslân ligt dit aantal uur wat lager, namelijk op 26,1 uur. Op alle drie de niveaus is het aantal uren gedaald ten opzichte van 2019. Voor de afzonderlijke gemeenten zijn geen cijfers beschikbaar.

Totaal aantal uur dat werknemers en zelfstandigen werkelijk hebben gewerkt, uitgedrukt in uren per werkende per week, 2020

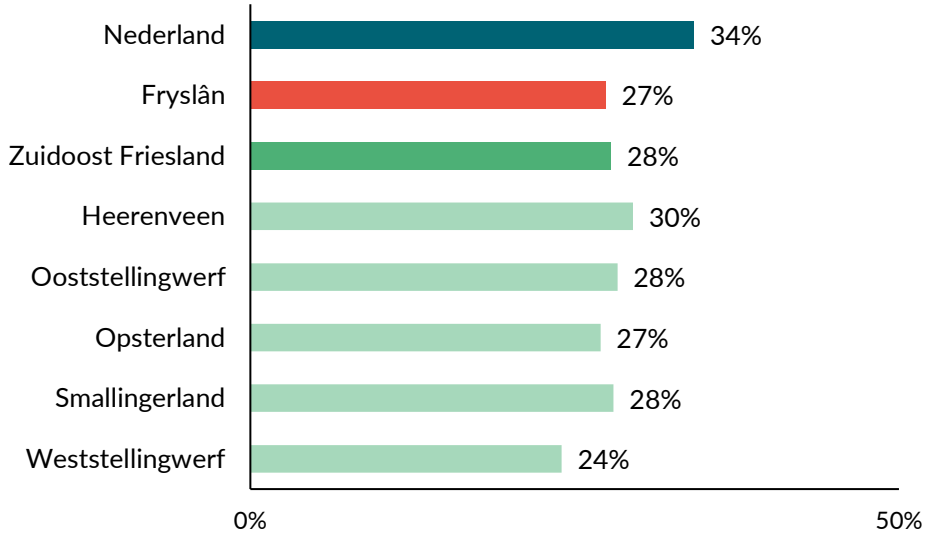
Bron: CBS, bewerking FSP

Hoogopgeleide bevolking

Hoogopgeleid zijn mensen van 15 tot 75 jaar met een afgeronde hbo- of wo-opleiding. Een hogere opleiding geeft dikwijls een baan met een hoger inkomen, wat invloed heeft op onder andere leefwijze, vermogen, wonen, gezondheid, het (toekomstige) zorggebruik en een hogere (gezonde) levensverwachting. De effecten hiervan strekken zich uit naar de toekomst en naar volgende generaties.

In het onderdeel ‘Hier en nu’ is in de thema´s werk en onderwijs informatie opgenomen over het opleidingsniveau. Het aandeel hoogopgeleiden is de afgelopen jaren gestegen, zowel regionaal, provinciaal als landelijk. In Zuidoost Friesland steeg het aandeel hoogopgeleiden tussen 2019 en 2020 met 1,2 procentpunt. Voor meer informatie verwijzen we naar de onderdelen werk en onderwijs in de sectie ‘Hier en nu’ eerder in deze rapportage.

Percentage van de bevolking (15-74 jaar) dat hoger onderwijs heeft afgerond (hbo/wo), 2020

Bron: CBS, bewerking FSP

Ervaren gezondheid

Hoe mensen hun eigen gezondheid ervaren is een belangrijke indicator van menselijk kapitaal, met effect op de toekomst en de volgende generatie op onder andere het gebied van zorgbehoefte en deelname aan de maatschappij. In het onderdeel ´Hier en nu´ (thema gezondheid) wordt de ervaren gezondheid uitgebreider besproken. In Zuidoost Friesland ervaart 81 procent van de inwoners zijn of haar eigen gezondheid als (zeer) goed. Dit is hoger dan het landelijk gemiddelde (79%) en gelijk aan Fryslân (81%). Voor meer details verwijzen we naar de sectie ´Hier en nu´.

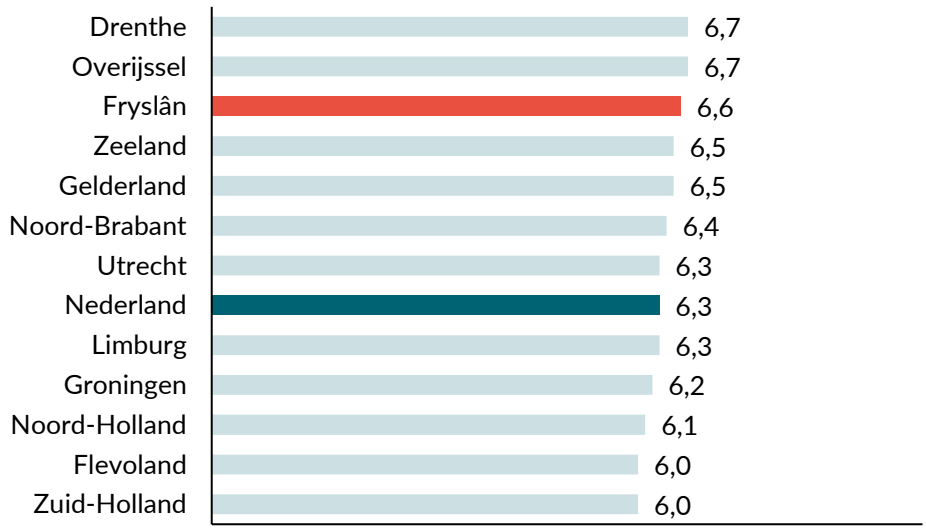
// SOCIAAL KAPITAAL

Voor de brede welvaart is het belangrijk dat iedereen kan deelnemen aan de samenleving en dat mensen vertrouwen op elkaar en op instituties zoals de overheid en het rechtssysteem. Hiervoor wordt het begrip 'sociaal kapitaal' gebruikt, waarbij het gaat om de kwaliteit van de sociale verbanden in een samenleving. Sociale relaties dragen bij aan het onderling vertrouwen, het gemeenschapsgevoel en dat samen dingen voor elkaar worden gekregen. Daarnaast dragen goede sociale relaties ook weer bij aan andere kapitaalvormen, zoals een groter gevoel van welzijn of grotere (economische) productiviteit. Het thema sociaal kapitaal omvat één indicator, namelijk sociale cohesie.

Hogere sociale cohesie dan landelijk

In Fryslân zijn inwoners meer tevreden over de sociale cohesie in hun buurt dan landelijk. Inwoners van Fryslân geven gemiddeld als rapportcijfer een 6,6, terwijl dat landelijk gemiddeld een 6,3 is. Daarmee staat Fryslân op de derde plek in de provinciale ranglijst. Het rapportcijfer over sociale cohesie is zowel landelijk als provinciaal vrijwel stabiel gebleven sinds 2012. Voor Zuidoost Friesland zijn er geen cijfers op regio- en gemeenteniveau beschikbaar.

Rapportcijfer (0-10) tevredenheid van inwoners over de sociale aspecten in hun woonbuurt per regio, 2019

Bron: CBS, bewerking FSP

// EERSTE CONCLUSIES

In voorgaande hoofdstukken zijn bij de verschillende aspecten en dimensies van brede welvaart de relevante cijfers op een rij gezet. Hiermee valt een goed en integraal beeld van de brede welvaart in Zuidoost Friesland te schetsen. Deze cijfers zijn gebaseerd op de indicatoren uit de regionale Monitor Brede Welvaart van het CBS en zijn aangevuld vanuit het Fries Sociaal Planbureau met de zogeheten ´Friese schil´. Deze aanvullende cijfers, afkomstig uit Panel Fryslân, GGD Fryslân en openbare bronnen, zijn van meerwaarde om brede welvaart te schetsen. Samen leidt dit tot een aantal conclusies en kerninzichten over de brede welvaart in Zuidoost Friesland.

Zuidoost Friesland vergeleken met Nederland

De regio Zuidoost Friesland doet het in vergelijking met Nederland goed op sociale aspecten, maar minder op economische aspecten, zoals inkomen, opleidingsniveau en arbeidsparticipatie. Dit is het algemene beeld dat valt te schetsen met de gebruikte cijfers. Deze uitkomsten bevestigen het beeld dat in de vorige regionale monitor Brede Welvaart in Zuidoost Friesland en in het FSP-onderzoek naar de ´Friese paradox´ in beeld is gebracht (FSP, 2019). Dit houdt in dat een regio het goed doet op sociale aspecten, ondanks een lagere materiele welvaart die doorgaans als een belangrijke voorwaarde voor regionaal welzijn wordt gezien. Deze conclusie blijft ook in deze editie overeind.

Kijkend met de blik van brede welvaart gaat het betrekkelijk goed met de regio Zuidoost Friesland op de verschillende aspecten van welzijn, zoals tevredenheid met het leven, mate van eigen regie. In de regio voelen eer inwoners zichzelf gelukkig in vergelijking met landelijk. Op het gebied van materiele welvaart scoort de regio lager als het gaat om bbp en mediaan besteedbaar inkomen. Het aandeel inwoners dat leeft met een inkomen onder de lage inkomensgrens, en het aandeel inwoners dat moeite heeft met rondkomen, is echter wel lager dan landelijk. De regio kent minder hoogopgeleiden dan elders in Nederland.

Binnen het thema gezondheid doet de regio het beter dan landelijk als het gaat om ervaren goede gezondheid, voldoende beweging en psychische klachten. Het aandeel inwoners met overgewicht is in de regio echter wel hoger dan landelijk. Onderstaande figuur geeft een globale indicatie van hoe de uitkomsten per thema zich verhouden tot het gemiddelde in Nederland. Ook binnen het thema samenleving doet de regio het beter dan landelijk als het gaat om ervaren eenzaamheid, vertrouwen in anderen en het aantal mensen dat vrijwilligerswerk doet.

De figuur hiernaast geeft een globale indicatie van hoe de uitkomsten per thema in Zuidoost Friesland zich verhouden tot het gemiddelde in Nederland.

Brede welvaart Zuidoost Friesland vergeleken met Nederland

Zuidoost Friesland vergeleken met Fryslân

Op het gebied van brede welvaart verschilt de regio Zuidoost Friesland op enkele thema's van de provincie Fryslân als geheel. Opvallend is dat de regio op het thema materiele welvaart, waaronder het bruto binnenlands product en mediaan besteedbaar inkomen, beter scoort dan de provincie als geheel. Ook binnen het thema Landschap en Milieu doet de regio het beter op de indicatoren zonnepanelen op woningen, broeikasgasemissies en fijnstof dan provinciaal. Op het gebied van gezondheid laat de regio een wat ongunstiger beeld zien in vergelijking met de provincie. Onder andere op de indicatoren overgewicht en voldoende beweging scoort de regio lager dan provinciaal.

Friese schil: extra cijfers en inzichten

Naast de basisgegevens uit de regionale CBS-monitor Brede Welvaart zijn in deze rapportage drie extra thema´s opgenomen, naast aanvullende cijfers per thema. Bevolking is één van de toegevoegde thema´s en geeft een inkijkje in de omvang en ontwikkeling van de bevolking. Daaruit blijkt dat de gemeenten Ooststellingwerf en Weststellingwerf een groter aandeel 65-plussers en een lager aandeel kinderen en jongeren kennen dan de andere drie gemeenten in de regio. Uit prognoses blijkt dat het aandeel 65-plussers in de regio ook in de toekomst hoger ligt dan landelijk.

Onderwijs is het tweede toegevoegde thema en geeft inzicht in de leerlingenaantallen, behaalde diploma´s en schooladviezen. In samenhang met het afnemend aantal kinderen zoals geschetst bij het thema bevolking dalen de leerlingenaantallen in het onderwijs. Dit is eerst merkbaar in het basisonderwijs en wordt naar verwachting ook steeds meer merkbaar in het voortgezet onderwijs. De aantallen dalen in de regio minder snel dan provinciaal. In Smallingerland, Ooststellingwerf en Weststellingwerf is vaker sprake van onderadvisering in vergelijking met landelijk. Van onderadvisering is sprake als leerlingen een hogere score op de eindtoets hebben dan het schooladvies van de basisschool. In Zuidoost Friesland behaalde 58 procent van de leerlingen in het schooljaar 2019/2020 een vmbo-diploma, waarbij in Weststellingwerf dat aandeel met 67 procent het hoogst lag. Dat aandeel is hoger dan landelijk (52%). Ook zijn er in de regio (73%) meer leerlingen met een mbo-diploma dan landelijk (49%). Het aanbod van wetenschappelijk onderwijs is beperkt in Fryslân. Mogelijk kiezen Friese studenten daarom eerder voor een andere opleiding, of verlaten zij de provincie.

Bij het thema bereikbaarheid zijn aanvullende cijfers opgenomen over de bereikbaarheid van voorzieningen, informatie, werk en contacten. Daaruit blijkt dat vergeleken met het landelijke beeld het ziekenhuis, treinstation en hotels en dergelijke op grotere afstand liggen. De afstand tot een ziekenhuis is kleiner vergeleken met provinciaal, maar de afstand tot een treinstation is groter. Bij andere voorzieningen zoals het basisonderwijs of kinderopvang zijn de verschillen kleiner. Verder valt op dat het dekkingspercentage van vast internet in de Stellingwerven het laagst is van heel Fryslân.

Naast bovengenoemde thema´s geven extra cijfers bij de acht thema´s in het ´Hier en Nu´ meer inzicht en duiding. Zo blijkt uit onderzoek van Panel Fryslân dat het rapportcijfer voor leefbaarheid in Zuidoost Friesland iets hoger is dan provinciaal. Ook blijkt dat in de regio het aantal huishoudens dat korte tijd moet rondkomen van een laag inkomen kleiner is dan provinciaal en landelijk. Ook het aandeel inwoners dat moeite heeft met rondkomen ligt iets lager dan provinciaal en landelijk. In de regio voldoen meer inwoners aan de beweegrichtlijnen van de Gezondheidsraad in vergelijking met landelijk, maar minder dan het provinciale gemiddelde. In de regio hebben minder mensen dan landelijk last van stress en is er minder risico op angst of depressie. Inwoners van de regio zijn minder tevreden met hun werk dan provinciaal. Ook het aandeel werkenden dat de afgelopen twee jaar een opleiding of cursus voor het werk heeft gevolgd, is lager dan provinciaal. De arbeidsparticipatie is hoger dan provinciaal en er is minder werkloosheid. De gemiddelde verkoopprijs van woningen lag in 2021, samen met de regio Zuidwest Fryslân, hoger dan in de twee noordelijke regio´s (afgezonderd van de Waddeneilanden). In de regio zijn er iets minder inwoners dan provinciaal die zich zorgen maken over de achteruitgang van het landschap. Meer inwoners dan provinciaal vinden dat klimaatdoelen niet ten koste mogen gaan van het landschap.

// BESCHOUWING

De regionale Monitor Brede Welvaart van het CBS biedt gegevens voor alle gemeenten, regio's en provincies van Nederland, en is daarmee een nationaal-uniforme methode. De thema's van *hier en nu* en de kapitaalvormen van *later* geven een beeld van hoe een regio er voor staat: wat gaat goed per indicator en wat kan (en moet) beter?

In deze beschouwing worden vier onderwerpen belicht: een aantal methodologische kanttekeningen ten aanzien van de regionale Monitor Brede Welvaart, vruchtbare opbrengsten van deze monitor, enkele beleidsimplicaties die uit deze systematiek kunnen voortvloeien, en plannen voor doorontwikkeling.

Methodologische kanttekeningen

Bij de regionale Monitor Brede Welvaart van het CBS moeten enkele kanttekeningen worden geplaatst. Ten eerste geldt voor elke monitor dat de beschikbare cijfers vaak 'gedateerd' zijn en dus iets achterlopen op de actuele situatie. De huidige regionale Monitor Brede Welvaart is grotendeels gebaseerd op de cijfers van 2020 en soms zelfs van de jaren ervoor. Daardoor is de meest actuele situatie niet in beeld, bijvoorbeeld de gevolgen van de coronasituatie. Daarnaast zijn niet voor alle indicatoren op elk schaalniveau (zoals regio of gemeente) gegevens beschikbaar, meestal omdat de betreffende aantallen te klein zijn om een betrouwbare score te kunnen geven. Dit maakt vergelijkingen lastiger.

Ook spreekt het voor zich dat alléén kwantitatieve gegevens nooit 'de werkelijkheid' in beeld kunnen brengen, en geen verklaring bieden waarom de ene gemeente gunstiger op een indicator scoort dan de andere, of welk effect de score op de ene indicator op de andere heeft of kan hebben. Het is daarom van groot belang de beschikbare gegevens zorgvuldig te duiden en desgewenst aan te vullen met kwalitatieve methoden zoals (panel-)enquêtes en interviews.

Daarnaast tonen alle data uit de regionale Monitor Brede Welvaart gemiddelden. Variëteit en spreiding blijven daardoor buiten beeld. Hoe bijvoorbeeld tevredenheid, prettig leven, ervaren gezondheid, schulden en vermogen verdeeld zijn over de bevolking, komt met gemiddelden niet in beeld.

Tot slot bevat de regionale Monitor Brede Welvaart slechts een beperkt aantal indicatoren. Met name de dimensie *later* moet nog verder worden uitgewerkt.

Het CBS hanteert strenge kwaliteitseisen en selecteert indicatoren vanuit zeven criteria[5]. Het werken vanuit deze strikte eisen betekent dat het CBS inzet op vergelijkbare gegevens tussen regio's. Bruikbare regionale data blijven hierdoor onbenut, omdat deze niet altijd voor alle regio's op dezelfde wijze zijn verkregen. Wel is het CBS van plan om de regionale Monitor Brede Welvaart aan te vullen met andere databestanden. In deze tweede regioscan heeft het FSP de CBS-data aangevuld met voor brede welvaart relevante regionale data die zelf verzameld zijn door het FSP (via Panel Fryslân), data van regionale organisaties (o.a. GGD Fryslân) of data uit een openbare bron via CBS Statline.

Vruchtbare opbrengsten

Een vruchtbare opbrengst van de regionale Monitor Brede Welvaart is dat de smalle, economisch gekleurde betekenis van welvaart is verbreed tot welzijn en welbevinden, met data over bijvoorbeeld tevredenheid met de woonomgeving, het verrichten van vrijwilligerswerk, ervaren gezondheid en veiligheid.

[5] 1) de validiteit ten aanzien van het thema; 2) vergelijkbaarheid met de Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals; 3) betrouwbaarheid van de beschikbare bronnen; 4) tijdigheid; 5) volledigheid; 6) internationale vergelijkbaarheid van gegevens; 7) interne consistentie door de tijd.

Een tweede vruchtbare opbrengst van de monitor is dat gegevens vergeleken kunnen worden binnen een regio (hoe kan het dat bepaalde indicatoren hoog scoren en andere laag) en tussen regio's (hoe kan het dat de ene regio hoog scoort op bepaalde indicatoren en de andere laag). Gunstige scores, zoals een hoge tevredenheid met de woonomgeving, een hoge deelname aan verenigingsleven of een hoog percentage hoogopgeleiden (surplus) kunnen worden benut. Ten aanzien van ongunstige scores, bijvoorbeeld op werkloosheid of overgewicht, kan gekozen worden voor actief beleid. Regionale samenwerking biedt daarbij diverse voordelen, ten eerste dat van complementariteit: een ongunstige score van de ene gemeente kan worden gecompenseerd door een gunstige score van de nabij liggende buurgemeente, en visa versa. Ten tweede wordt de variëteit aan mogelijkheden die aan inwoners geboden kunnen worden vergroot als regiogemeenten samenwerken. Ten derde kunnen samenwerkende gemeenten elkaars kwaliteiten benutten: samen zijn ze slagvaardiger in het uitbuiten van kansen en afwenden van bedreigingen. Tot slot vraagt een aantal thema's nadrukkelijk om een gemeentegrenzen overstijgende aanpak, zoals economie, werkgelegenheid, landbouw en milieu, toerisme, onderwijs, waterhuishouding, wegennet en energie. Regionale benadering kan ook leiden tot een effectieve clustering van bijvoorbeeld zorg en ondersteuning.

Een derde vruchtbare opbrengst is het gedachtengoed dat *hier en nu* weliswaar sprake kan zijn van een mate van welvaart, maar dat deze in positieve of negatieve zin effect heeft op de toekomst (*later*) en op andere delen van de wereld (*elders*). Zo dragen overgewicht en een chronische aandoening bij aan een verhoogde zorgvraag *later*, en kunnen de uitstoot van fijnstof en broeikasgassen een negatief effect hebben op de welvaart *elders*. Dit raakt de in de *Sustainable Goals* (SDG's) aangekaarte mondiale verantwoordelijkheid voor een duurzame toekomst. Op landelijk niveau wordt al wel een koppeling tussen de regionale Monitor Brede Welvaart en de SDG's verkend. Regionaal vraagt dat nog om doorontwikkeling, omdat de SDG-indicatoren niet of moeilijk toepasbaar zijn op regionale of gemeentelijke schaal. Opgemerkt moet worden dat de (landelijke) CBS-monitor stoelt op wetenschappelijke basis, de (internationale) SDG's op een politieke agenda.

Beleidsimplicaties

Het FSP werkt al jaren met online-monitoren, waarin de belangrijkste data en ontwikkelingen worden ontsloten over de thema's bevolking, werk, inkomen, wonen, sociale samenhang, onderwijs, gezondheid, zorg en veiligheid. De meeste gegevens zijn beschikbaar op provinciaal, regionaal en gemeentelijk niveau, dikwijls over verschillende jaren. De thema's van deze monitoren komen terug in het Leefbaarheidsmodel van het FSP, waarin zichtbaar wordt dat ze elkaar beïnvloeden en samenhangend deel uitmaken van het leven van mensen. Immers, iemand heeft een bepaalde leeftijd, woont ergens, heeft een opleiding genoten, is tevreden met het leven, werkt, heeft een inkomen, verricht vrijwilligerswerk, lijdt al dan niet aan chronische aandoeningen, is al dan niet eenzaam, enzovoort. Vanuit deze kennis van integraliteit was het dan ook vanzelfsprekend dat het FSP in 2021 de regionale Monitor Brede Welvaart omarmde. Echter, vanuit deze kennis weet het FSP ook dat alleen een overzicht van cijfers niet automatisch tot pasklare antwoorden en beleidskeuzes leidt. Met een staccato aan los van elkaar staande indicator-scores is er immers geen 'plaatje'. De scores geven wel de elkaar beïnvloedende ingrediënten. Daarmee kan, met aandacht voor het feit dat het gemiddelden betreft, vanuit bepaalde beleidsdoelen een plaatje worden gemaakt.

Kortom, de regionale Monitor Brede Welvaart is een hulpmiddel dat ondersteunend beoogt te zijn in het in beeld brengen van een eerste overzicht, het bieden van 'puzzelstukjes' die aan elkaar gelegd kunnen worden, het constateren van opvallende scores, het verkennen van samenhang en vergelijkingen, het vaststellen van uitdagingen, het formuleren van oplossingsrichtingen en het lerend evalueren. Het beoogt een afwegingskader te bieden dat helpt om integrale keuzes te maken, en om door te redeneren wat de gevolgen van deze keuzes zijn voor heden en toekomst.

Doorontwikkeling

Ook in de komende jaren zal de regionale Monitor Brede Welvaart worden doorontwikkeld, zowel landelijk als regionaal. Dat betekent allereerst dat het CBS landelijk onderzoekt op welke manier zij aanvullingen kan doen op de huidige indicatoren en thema's. *Later* moet worden uitgebreid, *elders* moet nog worden ingevuld.

Het FSP vindt het als regionale organisatie belangrijk dat deze monitor wordt aangevuld en toegesneden op de juiste maat van Fryslân. Daartoe wil het FSP (een deel van) de basisindicatoren van het CBS blijven gebruiken en onderhouden, en deze aanvullen met extra indicatoren, zoals het aandeel mensen dat in armoede leeft, de mate van eenzaamheid en de waardering van het Friese landschap. Op deze manier legt het FSP een 'Friese schil' om de regionale Monitor Brede Welvaart. Een voordeel is dat deze schil het inzicht in *hier en nu* vergroot en het nadenken over *later* voedt. Een nadeel is dat deze typisch Friese toevoegingen het vergelijken met regio's in andere provincies lastiger maken. De Friese schil-ambitie blijft vragen om de gebundelde inzet van kennisinstellingen en onderzoekers die zich bezighouden met de ontwikkeling van Fryslân.

// GERAADPLEEGDE BRONNEN

Publicaties van het Fries Sociaal Planbureau (FSP)

Duurzame landbouw en het Friese landschap. (2018).
Leven in Fryslân, editie 2019. (2019).
Leven in Fryslân, editie 2021. (2021).
Brede welvaart in Fryslân. Eerste duiding van de CBS-monitor. (2021).
Regionale monitor Brede Welvaart in Zuidoost Friesland. (2021).
Armoede anders bekeken. (2021).
Inwoners over brede welvaart in Zuidoost Friesland. (2022).
Monitor sociale samenhang. (2022).
Monitor werk (2022).

Overige publicaties

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2015). *Sociale samenhang 2015. Wat ons bindt en verdeelt*. Den Haag: CBS.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2020a). *Monitor Brede Welvaart & Sustainable Development Goals 2020*. Den Haag: CBS.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2020b). *Regionale Monitor Brede Welvaart 2020*. Den Haag: CBS.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2020c). *Materiële welvaart in Nederland in 2020*. Den Haag: CBS.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2021a). *Gezonde levensverwachting.* Den Haag: CBS.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2021b). *Regionale Monitor Brede Welvaart 2021*. Den Haag: CBS.

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2022a). *Werkloosheid gedaald tot niveau van voor coronacrisis*. Geraadpleegd op www.cbs.nl

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2022b). *Bruto binnenlands product (bbp).* Geraadpleegd op www.cbs.nl

Dienst Uitvoering Onderwijs. (2021). *Gesloten scholen in heel po vanaf 2011*. Den Haag: DUO.

Horlings, E. en J.P. Smits (2019). *Conceptueel kader voor een regionale monitor brede welvaart*. Den Haag: CBS.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2018). *De Staat van het onderwijs 2018*. Den Haag: Ministerie van OCW.

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. (2020*). Landelijke nota gezondheidsbeleid 2020-2024*. Den Haag: Ministerie van VWS.

OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) (2011). *How's Life? Measuring Well-Being*. Paris: OECD Publishing.

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2018). *Volksgezondheid Toekomst Verkenningen*. Den Haag: RIVM.

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2022a). *Gevolgen overgewicht*. Geraadpleegd op: www.vzinfo.nl

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. (2022b). *Oorzaken en gevolgen eenzaamheid*. Geraadpleegd op: www.vzinfo.nl

Sociaal en Cultureel Planbureau. (2020). *De sociale staat van Nederland*. Den Haag: SCP

Sociaal en Cultureel Planbureau. (2021*). Een jaar met corona*. Den Haag: SCP.

Stiglitz, J.E., A. Sen, and J.-P. Fitoussi (2009). *Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*.

United Nations Economic Commission for Europe (2014). *Conference of European Statisticians Recommendations on Measuring Sustainable Development (CES)*. New York and Geneva: United Nations.

WCED (World Commission on Environment and Development) (1987). *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. (2020). *Het betere werk. De nieuwe maatschappelijke opdracht*. Den Haag: WRR.

// BIJLAGE

thema-kapitaal	label	ZOF ivm Nederland
Welzijn	Tevredenheid met het leven	
	Percentage dat zichzelf gelukkig vindt	
	Tevredenheid leefbaarheid dorp	
	Voldoende regie eigen leven	
Materiële welvaart	Mediaan besteedbaar inkomen	
	Bruto binnenlands product	
	Lage inkomensgrens 1 jaar	
	Moeite met rondkomen	
Gezondheid	Ervaren gezondheid	
	Levensverwachting	
	Personen met één of meer langdurige ziekten of aandoeninge	
	Overgewicht	
	Voldoende beweging	
	Psychische klachten	
Werk	Nettoarbeidsparticipatie	
	Werkloosheid	
	Vacaturegraad	
	Percentage laag/midden/hoogopgeleid	
	Tevredenheid met het werk	
	Aandeel banen per sector	
	Scholing tijdens carriere	
Onderwijs	Leerlingenaantallen	
	Schooladvies	
	Gediplomeerden VO	
	Gediplomeerden MBO/HBO/WO	
	Sectoren MBO	
Wonen	Totaal aantal woningen, nieuwbouw en sloop	
	Percentage koop- en huur	meer koop dan NL
	Gemiddelde verkoopprijs	
	Ontwikkeling verkoopprijs	
	Tevredenheid woning	
	Tevredenheid met woonomgeving	
Samenleving	Eenzaamheid	
	Vertrouwen in anderen	
	Vertrouwen in instituties	
	Vrijwilligerswerk	
Veiligheid	Aantal ondervonden delicten	
	Geregistreerde misdrijven	
	Vaak onveilig voelen in de buurt	
	Rapportcijfer veiligheid	
Vrije tijd	Tevredenheid met vrije tijd	
	Bezoek aan culturele instelling of activiteit	
	Lid sport- of cultuurvereniging	
	Inwoners over toerisme	
Landschap en milieu	Ontwikkeling landschap	
	Zorgen over klimaatverandering	
	Zonnepanelen	
	Broeikasgasemissies per inwoner	
	Emissies van fijnstof naar lucht	
	Kwaliteit van zwemwater binnenwateren	
	Kwaliteit van zwemwater kustwateren	
	Natuur- en bosgebieden	
	Natuurgebied per inwoner	
Bereikbaarheid	Nabijheid voorzieningen	
	Tevredenheid voorzieningen	
	Tevredenheid internetverbinding	
	Dekkingspercentage	
	Afstand tot openbaar groen	

COLOFON

‘Regionale Monitor Brede Welvaart in Zuidoost Friesland’ is een uitgave van het Fries Sociaal Planbureau, maart 2022.

Deze monitor is mede op verzoek van de regio Zuidoost Friesland opgenomen in de onafhankelijk opgestelde onderzoeksagenda van het FSP.

Fries Sociaal Planbureau
Doelestraat 8a
8911 DX Leeuwarden
(058) 234 85 00
info@fsp.nl
www.fsp.nl

Het Fries Sociaal Planbureau wordt gesubsidieerd door de provincie Fryslân.

Auteurs

Arlette Bickel, Sibilla Hoekstra, Wilma de Vries

Met dank aan

Truus de Witte, Keimpe Anema, Wouter Marchand, Marijn Molema, Bernard Boorsma (allen FSP)